

**MATICE ČESKÁ,
SEKCE SPOLEČNOSTI NÁRODNÍHO MUZEA**

Matiční listy

„My chtěli základními právy toliko toho dovésti,
aby budoucně každý občan v Rakousku cítil,
že je člověkem.“

FRANTIŠEK LADISLAV RIEGER (1818–1903)

František Ladislav Rieger, semilský rodák, původem z mlynářské rodiny, se stal výraznou osobností české společnosti 19. století, o čemž koneckonců svědčí i dobově užívané oslovení „vůdce národa“. Zůstal symbolem tehdejší české politiky, angažoval se snad ve všech důležitých spolcích a projektech spjatých s českou společností. Spjat byl po dlouhá léta i s Maticí českou. Přihlásil se do ní hned, když se jako student dostal do Prahy (1834) a počítalo se s ním jako s významnou organizační i autorskou osobností i tehdy, když po roce 1848 pobýval v zahraničí. Samozřejmě měl být oporou pro své národohospodářské znalosti při chystání (a v této době ještě nerealizované) encyklopedii, Matici české také předložil po svém návratu z ciziny začátkem padesátých let svůj spis, který měl být spisem habilitačním, *Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a svobodě lidu, zvláště tříd pracujících*. Matice česká byla tehdy ve svízelné situaci, neměla schválené stanovy, obávala se úřední perzekuce, nad její činností byl nařízen úřední dohled, byla tedy velmi zranitelná. Vydání knihy se na léta protáhlo, nedůvěru úřadů totiž vzbuzovala nejen „revoluční“ minulost F. L. Riegera, ale i samotný název publikace, v němž vadilo přirozené slovo „svoboda“. Po uvolnění společenských poměrů, v roce 1861, se Rieger dostal do vedení naší instituce, pracoval v různých komisích, které Matice česká ustavila, jednou z nich byla i komise projednávající další obsahové zaměření *Časopisu Národního muzea*. Měl důvěru veřejnosti, a proto se stal i zprostředkovatelem různých darů, které byly Matici české adresovány.¹

Matice česká se rozhodla v roce 2018, kdy byla medializována celá řada „kulatých osmičkových“ výročí, věnovat svůj jarní cyklus přednášek právě Riegrovi. Uplynulo 200 let od jeho narození, ale především bylo možné prostřednictvím jeho osobnosti připomenout také události roku 1848 a hodnoty, které tato revoluce přinesla. V tomto cyklu vystoupili PhDr. Luboš Velek, Ph.D., ředitel Masarykova ústavu-Archivu AV ČR,

prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc. z Ústavu hospodářských a sociálních dějin Univerzity Karlovy a PhDr. Milan Vojáček, Ph.D., z Národního archivu. F. L. Riegrovi věnujeme také letošní Maticí listy. PaedDr. Jan Luštinec připravil edici dopisů Jana hraběte Harracha Riegrovi a upozornil tak na dlouholetou, vlivnou a Národnímu muzeu i Matici české prospěšnou osobnost majitele podkrkonošských panství. Do nitra Riegrovy rodiny i rodiny jeho tchána Františka Palackého pak nahlížíme díky stati Mgr. Dany Přenosilové, která i s bohatou obrazovou dokumentací představila oděvy z rodinné „riegrovské“ pozůstalosti.

V době, kdy budou vycházet letošní *Maticí listy*, bude ovšem blíže než k výročí jara 1848 k jinému datu, spjatému s Riegrovou politickou činností, totiž k jeho aktivitám na kroměřížském sněmu. Proto na ně v těchto řádcích upozorníme.

Revoluce na jaře 1848 zasáhla téměř celou Evropu, nevyhnula se ani habsburské monarchii a českým zemím. Změny se promítly do všech sfér života – politických, sociálních, hospodářských a mentálních. V této revoluci získalo obyvatelstvo šanci, že se bude moci podílet na správě veřejných věcí. Hlavním heslem doby byla konstituce, omezení panovnické moci jasnými, předem danými pravidly, a tisková svoboda, kterou mnozí považovali za nejlepší zbraň v boji se starými pořádky i novými nešvary.

Zatímco symbolem tehdejší české žurnalistiky se stal Karel Havlíček, Rieger, jeho politický souputník, se stal symbolem tehdejší české politiky. Byl pro tuto sféru života mimořádně dobře připraven i vybaven. Vystudoval práva, zajímal se o národní hospodářství. Měl organizační i diplomatické schopnosti a také zkušenosti z předešlého úspěšného veřejného působení v české vlastenecké společnosti. Imponoval mužným zjevem, rozsáhlými znalostmi i řečnickými schopnostmi: dokázal totiž mluvit věcně, zvučně, spatra i dlouho, dokázal s hlasem pracovat tak, aby udržel pozornost svých posluchačů.² Právě jako skvělý řečník se Rieger prezentoval od samotného počátku svého působení v rakouském ústavodárném parlamentu od léta 1848.³

¹ Blíže TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Praha 1881, passim.

² Podrobněji viz ŘEPA, Milan. F. L. Rieger jako řečník. In: *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané 25. a 26. dubna 2003 v Semilech*. Semily: Státní okresní archiv, 2003, s. 140–145.

³ Dne 16. května 1848 prohlásil císař Ferdinand V. svolávaný říšský sněm za ústavodárný. Proběhly volby a na jejich základě byl sněm ve Vídni dne 22. července 1848 zahájený.

Po novém vzplanutí revoluce ve Vídni začátkem října bylo jednání sněmu přerušeno a posléze bylo rozhodnuto, že se bude jednat v moravské Kroměříži. A zde bylo jednání zahájeno 22. listopadu. Dne 2. prosince došlo k další významné změně, císař Ferdinand abdikoval a trůn postoupil svému synovci, sotva osmnáctiletému Františku Josefu I. Ten na rozdíl od „konstitučního“ císaře Ferdinanda už nastupoval jako císař „z Boží milosti“.

F. L. Rieger vystupoval na kroměřížském sněmu poměrně často. Jeho řeč zde pronesená a věnovaná prvnímu paragrafu chystané ústavy „o lidu jako zdroji veškeré moci“ byla pak jedním z vrcholů celého parlamentního jednání. Rieger svou řečí tehdy uzavíral diskuse o tomto prvním paragrafu ústavy. Obracel se zejména na své konzervativní oponenty v sále. Jeho řeč byla inspirovaná především francouzskými a americkými liberálními idejemi a měla velký ohlas v domácím prostředí i v zahraničí.

„Původ všeliké moci, všeho panství, pokud je po právu, spočívá jedině ve vůli svobodného člověka, a spočívá také ve státě jen ve vůli svobodných národů, která se původně projevila buď ve svobodné volbě anebo v mlčenlivém uznávání za vůdce toho, který se osvědčil v radě nejmoudřejším, v boji nejstatečnějším. Moc, pánové, není důvodem práva, kdož se odvolává jen k moci, ten přiznává tím samým, že je dovoleno opřít se mu zase moci a tudíž možná to právo jeho v každou chvíli opět mu odejmouti. Panovník, který se odvolává jen ke své moci, je despota; panovník, který spoléhá na vůli svých národů, jež nese vůle veškerenstva lidu, je pravý, svobodný panovník.“⁴

Celý návrh základních práv přednesl Rieger, protože pracoval jako člen ústavního výboru v komisi pověřené vyhotovením úvodní části o základních občanských právech ovšem již 4. ledna. Přítomný ministr vnitra Franz Stadion tehdy odmítl právě první výše zmíněný ústavní článek vytyčující zásadu, že všechna moc pochází z lidu. Argumentoval, že odporuje principům, na nichž je založena dědičná monarchie. Dokonce naznačil, jak píše ve své práci Robert Sak, „že se Riegrovo stanovisko může stát pro vládu zámkou, aby parlament zlikvidovala. Rieger v této situaci dokázal vyjednávat a získávat pro své stanovisko širší podporu.“ V následné všeobecné rozpravě pak Rieger prohlásil: „My chtěli základními právy toliko toho dovésti, aby budoucně každý občan v Rakousku cítil, že je člověkem.“⁵

Ve středu 10. ledna sněmovna začala znovu jednat. Dva poslanci tehdy doporučovali od projednávání tohoto paragrafu upustit. Panovalo napětí. Rieger pozvedl hlas znovu, rozporoval znovu Stadionovu argumentaci: „... pravili nám, že zásada tato odporuje dějům posledních dnů; mocnář jsa do té doby v neomezeném, plném držení všech panovnických práv, postoupil prý částku jich dobrovolně lidu; lid že teda moc svou obdržel od mocnáře. Ano, pánové, dalek jsem toho, abych spouštěl z oka povinnost vděčnosti k dobrovitěmu našemu mocnáři; vím, že císař Ferdinand dobrovolně rozdělil plnost moci své se svými národy, ba že to učinil, nejsa k tomu donucen přemocí nějakou! Proto přece však nevěřím, že bychom k tomu nebyli mívali práva. Či mohli byste si mysliti skutečně a doopravdy, že jsme nikdy neměli práva požadovati svobody tisku a práva ke spolčování se? Že jsme nikdy neměli práva požadovati účastenství v moci zákono-

dárné? Již vidíte, pánové, že ony dary nejsou pouhými dary: stalo se tu toliko uznání nepopíratelných práv lidu!“⁶

Obracel se i na ony „opatrné“ poslance a jejich sympatizanty: „Pánové, proč nemáme, proč nechceme vysloviti pravdu, kterou všichni nosíme v srdcích, o které jsme, mohu to říci, skoro všichni přesvědčeni? Jestli ji nevyslovíme, pak pánové, jsme pokrytcové, neboť nemluvíme pravdu. Pakli ji vyslovíme a ona bude vyškvrnuta a koruna ji nepotvrdí, nuže, pánové, pravda zůstane přece neotřesenou a my jsme vykonali svoji povinnost vysloviti ji. Pakli toho neučiníme, pak budeme nositi v nitru svém vzpouru proti ústavě, kteráž neobsahuje, co naše přesvědčení žádalo: my pak stále a stále budeme nositi revoluci v srdcích svých. Máme-liž, pánové, zamlčeti pravdu tuto, máme-liž jednati proti přesvědčení svému, máme-liž utvořiti ústavu servilní z pouhé bázně, že budeme rozpuštěni? Což se nám, pánové, po rozpuštění může přihoditi horšího, nežli že bychom dostali ústavu nesvodomyšlnou – veřejně oktrojovanou na místo tajně oktrojované! Věc zůstane stejná! My neučiníme jako onen malomyslný, který jen ze strachu, že by snad mohl býti zastřelen, sám si život vzal. Máme-liž dostati ústavu nesvodobmyslnou, máme-liž dostati ústavu, která nesouhlasí s naším přesvědčením, je-li takový úmysl koruny, pak nechť raději koruna ústavu udělá sama, pak nechť také koruna a ministerstvo odpovědnost za ni před národy rakouskými vezme na sebe. My však nechceme ani cizím peřím se zdobiti, aniž jména svá propůjčiti ke stvůře cizí. Je-li nám tak souzeno, nuže, nechť nás ten osud potká! Nemá-li již více sněm říšský pravé přesvědčení své svobodné moci vyslovovati, tož lépe jest mu, aby byl rozpuštěn, lépe jest, aby byl zabít před celým světem a veřejně pochován, než aby byl zbaven důvěry lidu porušením a vlivem cizím anebo poplacenými novinami otráven.“⁷

Tato řeč nebyla ještě posledním Riegrovým vystoupením v Kroměříži. Dne 24. ledna obhajoval paragraf stanovící obecné zásady pro soudnictví, kdy plédoval pro veřejnost jednání a pro svobodu tisku. Později se zasadil o to, aby byl zrušen trest smrti a své poslední projevy věnoval náboženské svobodě, kdy vyvracel obavy z toho, že odloučení církve od státu bude znamenat pokles zbožnosti. Ústavu ale poslanci již nedokončili. Obavy, které Rieger vyslovil 10. ledna, se naplnily o dva měsíce později. Dne 4. března byla vyhlášena tzv. oktrojovaná (Stadionova) ústava a dne 7. března 1849 byl sněm rozpuštěn.

Březnové vyhlášení oktrojírky, která ale stejně nikdy nevešla v platnost, může být vnímáno jako jedno z dat, kdy byla revoluce poražena. Zůstalo dnes událostí neslavenou, ale připomenutí si zaslouží i jako doklad strategie moci tehdejší prosazující se vládnoucí vídeňské garnitury. Do zapomnění by pak především neměla zapadnout přesvědčivá Riegrova řeč z 10. ledna, z níž tu mohly být připomenuty jen některé pasáže. Jadrně tehdejší Riegrovo vystoupení charakterizoval jeden z pamětníků Josef Ladislav Turnovský: „Mladý Lýgr sotva kdy ve svém mlýně bude obilí mlít, když umí pánům ministrům tak pořádně namlít jako v Kroměříži.“⁸

doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

⁴ Cituji podle ZNOJ, Milan – HAVRÁNEK, Jan – SEKERA, Martin (edd.). *Český liberalismus. Texty a osobnosti*. Praha: Torst, 1995, s. 138.

⁵ SAK, Robert, *Rieger. Příběh Čecha devatenáctého věku*. Semily: Městský úřad, 1993, s. 102.

⁶ Cituji podle ZNOJ – HAVRÁNEK – SEKERA 1995, s. 139.

⁷ Tamtéž, s. 142.

⁸ Cituji podle TRAUB, Hugo. *Fr. L. Rieger*. Praha 1922, s. 46–47.

ODĚVY Z DARU DR. BOHUSLAVA RIEGRA VE SBÍRKÁCH ODDĚLENÍ STARŠÍCH ČESKÝCH DĚJIN NÁRODNÍHO MUZEA*

Dana Přenosilová (Praha)

The Clothes from the Donation of Bohuslav Rieger in the Collections of the Department of Old Czech History of the National Museum

Abstract: The article primarily focuses on the description of selected clothes received by the Department of Old Czech History of the National Museum as a gift from Bohuslav Rieger. On several selected collection items, it illustrates the development of fashion mainly at the end of the 19th century. Last but not least, it aims to outline the period as well as personal taste of their, mainly female, owners – like in the majority of clothing museum collections, mostly women's clothes have been preserved.

Keywords: Rieger – Riegrová – Palacká – Bráfová – clothing – 19th century

V roce 2018 si připomínáme výročí dvou významných osobností českých dějin 19. století, 220 let od narození Františka Palackého a 200 let od narození Františka Ladislava Riegra. V této souvislosti je třeba uvést, že Národní muzeum od roku 1961 spravuje zcela ojedinělou a svým významem mimořádnou expozici – Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra v MacNevenově paláci v Palackého ulici v Praze.¹ Do vlastnictví Národního muzea přešla nejenom tato expozice, ale i další movité předměty a rodinné dokumenty, které byly jako celek 30. 11. 1961 prohlášeny za kulturní památku. Tento výjimečný soubor se dochoval především zásluhou dcery Františka Ladislava Riegra Libuše Bráfové, která nejen tyto předměty s vědomím jejich historického významu uchovala, ale především vytvořila vizi rodinného muzea, realizovanou po její smrti v roce 1930 pravnukem Františka Palackého, dr. Bohuslavem Riegre. Objekt byl v roce 1992 navrácen dědičce původních majitelů, doc. PhDr. Věře Macháčkové-Riegrové. Expozice a další movité předměty včetně rodinných písemností ale nadále zůstaly ve vlastnictví Národního muzea.² V tomto souboru zaujímá významné místo rodinná sbírka textilií, oděvních součástí a doplňků.

Účelem tohoto příspěvku není podat kompletní soupis předmětů této sbírky, ale poukázat na její existenci, na několika vybraných sbírkových předmětech ilustrovat vývoj módy zejména konce 19. století. V neposlední řadě je jeho záměrem

také přiblížit dobový i osobní vkus jejich majitelů či spíše majitelek, protože jako ve většině oděvních muzejních sbírek se dochovaly spíše ženské oděvy.

Dámské boty

První pár jsou ručně šité boty z krémového hedvábí na rovné podešvi velikosti 37.³ Nízké boty, které bychom dnes nazvali balerínami, jsou symetrického tvaru s rovnou špičkou. To svědčí o tom, že pocházejí z doby, kdy se při výrobě obuvi nerozlišovala pravá a levá bota. Tyto boty jsou uzavřené, na nártu je krátké šněrování na tkaničku s ručně šitými dírkami. Svršek je pošíť jemným hedvábným plátnem, vnitřní strana a stélka jsou zhotoveny z jemné bílé usně. Obutí nese stopy opotřebení. Svršek byl znovu překryt obdobnou tkaninou. Oprava je neodborně, ale pečlivě provedena, což prodloužilo životnost této obuvi. Lze ji datovat do doby po roce 1810.

Druhým párem jsou tmavé nízké střevíce na silném středně vysokém podpatku velikosti 37, patřící Marii Riegrové, které nosila při svém pobytu v Římě.⁴ I tyto boty jsou tvarově symetrické s rovnou špičkou. Svršek je potažen hedvábnou saténovou tkaninou a vnitřní část spolu se stélkou jsou shodně zhotoveny z jemné bílé usně. Na úpatí nártu je našitá pruženka. Na nártu i na pružence je ozdobná mašle ze saténové stuhy. Dnes mají střevíce neurčitou tmavou barvu, kterou vlivem nošení a stárnutí nelze přesně určit. Příčinou

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2018/21, 00023272).

¹ Národní muzeum, Dokumentace OSČD, Postupní prohlášení JUDr. Bohuslava Riegra, Vladimíry Riegrové a Luisy van Braneweld. ze dne 9. listopadu 1961.

² Národní muzeum, Dokumentace OSČD, Rozsudek. Městského soudu v Praze ze dne 4. října 1993.

³ Inv. č. H2-193382.

⁴ Inv. č. H2-187360.

Obr. 1–2. Dámské boty, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193382 a. Foto: O. Tlapáková.

Obr. 3–4. Boty Marie Riegrové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-187360. Foto: O. Tlapáková.

tohoto stavu je s největší pravděpodobností skutečnost, že boty byly zjevně podomácku obarveny z původní bílé barvy na černou a postupem času změnily barevnost.⁵

Pláštěnka Terezie Palacké

Pláštěnka, pelerína ke krku s naznačenými rukávy,⁶ je zhotovena z černé vlněné tkaniny v atlasové vazbě s vytkanými motivy javorových listů. Kvalitní vlněná tkanina byla na svrchní oděvy běžně používaná. Byla odolná proti oděru a měla dobré tepelněizolační vlastnosti. Podšité hedvábným taftem jsou pouze přednice a dolní lemy po celém obvodu, a to zřejmě nejen pro zpevnění, ale i z důvodů estetických. Pláštěnka sahala své nositelce k bokům. Na zádech a v pase je stříh vyjasovaný na tělo, na předním díle je střížen volněji. Rukávy jsou široké, tvoří je pouze prodloužené průvleky ústící na bocích, takže dovozovaly nositelce jen omezený

pohyb rukou. Pláštěnka má zapínání na háčky a očka na předním díle. Pod krkem je našita velká mašle z široké saténové stuhy. Zapínání je kryto našitou řasenou strojovou krajkou z jemné vlněné příze. Stejná krajka také lemuje pláštěnku okolo krku a tvoří tak bohatě řasený stojatý límeček. Spodní okraj celé pláštěnky je dozdoben portou s černými kosočtverčky ze sekaného skla, zasazenými do vlnovky ze skleněných korálků. Pod portou je pak okraj ukončen dvěma druhy našasené vlněné krajky. Na poutku pláštěnky je vytkáno žlutou přízí „NOUVEUTÉS DE CONFECTION“.

Pláštěnka byla často nošena, o čemž svědčí její silné opotřebování. Podšívkové díly jsou prošoupané, hlavní švy jsou uvolněné nebo místy zcela vytržené. Jejich opravy nebyly prováděny odborně. Pláštěnky tohoto typu byly ve své době velmi oblíbené. Jejich stříh byl důmyslný, v černé barvě působily elegantně a současně chránily velmi dobře své nositelky před rozmary počasí.

⁵ Obuv restaurovala Veronika Šulcová v roce 2017.

⁶ Inv. č. H2-193323.

Obr. 5–6. Pláštěnka Terezie Palacké, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193323. Foto: O. Tlapáková.

Šaty Marie Riegrové

Domácí šaty z vlněného plátna s jemným proužkem představují oděv, který se nosil místo vrchních šatů na spodní košili se šněrovačkou a spodničkami.⁷ Šaty mají v horní části přiléhavou siluetu, v pase se mírně rozšiřují a přecházejí do sukně. Podšitá je pouze horní polovina oděvu do pasu a rukávy. Za-

pínání na předním díle je tvořeno řadou potažených knoflíků, sahajících od uzavřeného ležatého límečku až k rozevírající se dolní části sukně. Rukávy jsou dlouhé, mírně tvarované od lokte směrem dopředu, končí manžetou s volánkem. Volánek ze stejného vlněného plátna lemuje i dolní okraj sukně. Sukně je na zadním díle řešena jako turnýrová.⁸ Ve dvou třetinách je svisle dělená, řasená, skládaná a znovu sešitá tak, aby vytvořila

⁷ Inv. č. H2-193216.

⁸ UCHALOVÁ 1997, s. 52–53.

Obr. 7–8. Domácí šaty Marie Riegrové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193216. Foto: O. Tlapáková.

větší objem a vytvářela prostor pro případnou spodní konstrukci. Na rubové straně je systém tkaniček, jejichž svázáním je řasení ještě možné zvýraznit. Na pravé straně sukně je našitá nakládaná kapsa asymetrického tvaru na uložení drobností. Jedinými ozdobami šatů jsou dvě mašle z blankytně modré hedvábné stuhy, našité ve středu sukně na přední i zadní straně.⁹ Tyto šaty byly nošeny doma v soukromí a vykazují stopy po

intenzivním užívání. Na mnoha místech jsou podomácku opravené trhliny a prodřená místa. Některé části jsou opravované vícekrát. Je patrné, že byly v minulosti přešívány, a to zejména sukně, z níž byl odebrán materiál na záplaty hodně poškozených rukávů. Do jaké míry byly šaty upravovány a pozměněny, není dnes, bohužel, již možné zjistit. Lze je datovat do 70. let 19. století.¹⁰

⁹ KYBALOVÁ – LAMAROVÁ – HERBENOVÁ – PÁNEK 1973, s. 21–29.

¹⁰ Domácí šaty restaurovala Veronika Šulcová v roce 2017.

Obr. 9–10. Živůtek Marie Riegróv, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193269. Foto: O. Tlapáková.

Živůtek Marie Riegróv

Dámský živůtek ušitý z černé hedvábné tkaniny s keprovou vazbou¹¹ je vypasovaný, jeho přední prodloužená část je střižena do špičky, zadní část má prodloužené šušky. U krku je vysoký stojatý límec. Na předním díle se živůtek zapíná na kovová očka a háčky. Živůtek je dole zdoben černými skleněnými knoflíky. Přední strana je zdobena falešným límcem a geometrickou aplikací provedenou černou šňůrkou. Rukávy jsou v ramenou nabrané, postupně se zužují do vysokých manžet zapínaných na šest černých knoflíků. Rukávy jsou v horní části zdobeny aplikací. Vnitřní část límce a manžet je lemovaná proužkem hedvábného saténu béžové barvy s aplikací černých a zlatých korálků různých tvarů. Živůtek je podšitý bavlněnou tkaninou s jemným proužkem a je vztužen kosticemi. Z vnitřní části živůtku jsou v průramcích všité potničky. Celý živůtek je šitý strojově s ručně vypracovanými švy a detaily. V pase je všita pasovka s razítkem výrobce „ANNE HANTICH. ROBES a CONFECTIONS. Prague. Rue Palacký.“ Živůtek lze datovat do doby po roce 1876.¹²

Dámský klobouk, zřejmě Marie Riegróv

Slaměný dámský klobouk černé barvy¹³ má přední část krempy rozšířenou. Krempa je zdobená našasenou béžovou, strojovou krajkou a širokou, černou saténovou stuhou po

celém obvodu. Vepředu je z černé saténové stuhy uvázána mašle. Přední část klobouku po straně nad čelem je zdobena drobnými umělými květinami. Vnitřek klobouku je podšit černou látkou a nad čelem ozdobený temně fialovou sameťovou mašlí. Po jeho stranách jsou našity černé stuhy, které se uvazovaly pod bradou. Klobouk lze datovat do 80. let 19. století.¹⁴

Domácí čepice Františka L. Riegra

Základem čepice s kšiltem, která byla nošena pouze doma,¹⁵ je podšívka z jemné usně, sešitá z pruhu a kulatého dýnka. K její přední části čepice je přišit kšilt z tlusté lakované usně. Povrch čepice je potažen do kulata tvarovanou, spirálově háčkovanou textilií z vlněné příze se střídajícími se bílými a červenými poli v kompozici větrníku. Čepice je provedena v bílo-červené české bikoloře. Pokrývku hlavy, která nese stopy velmi častého nošení, zhotovila pro F. L. Riegra jeho manželka Marie. V současné době je čepice před restaurátorským zásahem, neboť její vlněný háčkováný povrch byl v minulosti značně poškozen. Vzhledem k tomu, že podobné domácí čepice se štítkem (s jiným vzorem nosil i F. Palacký) se ve druhé polovině 19. století často nosily, nelze ji přesněji datovat.

¹¹ Inv. č. H2-193269.

¹² Živůtek restaurovala Dana Szemályová v roce 2017.

¹³ Inv. č. H2-193270.

¹⁴ Klobouk restaurovala Veronika Šulcová v roce 2017.

¹⁵ Inv. č. H2-187411.

Obr. 11–12. Dámský klobouk, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193270. Foto: O. Tlapáková.

Obr. 13. Domácí čepice F. L. Riegra, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-18411. Foto: O. Tlapáková.

Šaty Libuše Bráfové

Dívčí šaty ušité ze silnější, červené bavlněné látky¹⁶ mají kulatý výstřih lemovaný červeným, nabíraným štykováním s bílou rostlinnou výšivkou, stejně jsou zdobeny i manžety dlouhých rukávů. Oděv je sešit ze dvou částí. Přední díl živůtku je v prostředku zdoben třemi širokými sámkami. Zadní díl je rozstřížen, zapíná se na šest drobných, kulatých knoflíků. Podél zapínání je po jednom širokém sámku, jako na předním díle. Šaty byly přešívány, rukávy jsou na vnitřní straně zvětšeny našitými pruhy stejné látky. Stejně tak jsou šaty rozšířeny všitými pruhy po obou stranách živůtku od průramků do pasu. Vznik oděvu lze datovat do let 1862–1863.

Šaty Libuše Bráfové

Dívčí šaty z modré bavlněné látky jsou opatřeny vzorem z bílých pruhů střídaných bílými drobnými puntíky.¹⁷ Na sukýnce je vzor vodorovně, na živůtku svisle. Šaty mají kulatý výstřih, jsou v pase přestřižené, přední díl živůtku je mírně podkasaný, zadní díl je rozstřížený, zapíná se na šest perleťových knoflíků, jejich sukne je skládaná. Na předním i zadním díle jsou šaty zdobeny bílou strojovou krajkou našitou

¹⁶ Inv. č. H2-193408.

¹⁷ Inv. č. H2-193411.

Obr. 14–15. Dívčí šaty Libuše Bráfové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193408. Foto: O. Tlapáková.

do obdélníku. Šaty mají dlouhé rukávy, zakončené manžetami zdobenými stejnou bílou krajkou jako živůtek. Oděv lze datovat lety 1863–1865.

Večerní živůtek Libuše Bráfové

Živůtek zřejmě původně tvořil komplet se sukni, je přiléhavý a šitý na tělo. Byl nošen s korzetem, obvod pasu je velmi malý, pouze 53 cm.¹⁸ Spodní část živůtku se od pasu směrem k bokům rozšiřuje hlavně na zadním díle, což je typické pro módu období turnýry. Dekolt je otevřený do kulatého výstřihu, který lemuje úzká dutinka se šňůrkou na stažení. Tou se mírně stahoval výstřih tak, aby krátká ramenní část s rukávkem při nošení nepadala. Živůtek je zhotoven z tkaniny, v atlasové vazbě z bavlny a hedvábí, která dodává tkanině jemný lesk. Celý povrch živůtku je pokrytý hedvábnou organzou se strojově vyšívanými drobnými modrými kvítky. Zapínání na jeho přední straně je na velké knoflíky potažené stejnou tkaninou. Kromě dvou širších skladů na rukávcích není živůtek nijak zdoben. Nositelka pravděpodobně oděv doplňovala šperky či květinami.

Živůtek je velmi dobře zachován, patrně byl velmi málo nošen. Sukně, která k živůtku patřila, se nezachovala. K živůtku byl původně připojen utržený fragment stejné vyšívané organzy s několika zašitými sklady. Lze tedy předpokládat, že sukně byla zhotovená z téhož materiálu a byla rovněž zdobená šitými sklady. Oděv lze datovat do doby kolem roku 1880.¹⁹

Svatební živůtky Libuše Bráfové

Dva svatební živůtky Libuše Bráfové byly zhotoveny na zakázku v roce její svatby (1888) s Albinem Bráfem pouze pro tento účel. Oba byly prokazatelně nošeny. První z nich, ve kterém je Libuše Bráfová zachycena na svatební fotografii, je uzavřený s dlouhým rukávem.²⁰ Vrchním materiálem je kvalitní hedvábný ryps krémové barvy. Živůtek je velmi vypasovaný s několika málo vloženými kosticemi, které drží jeho tvar. U krku má stojáček a rukávy jsou úzké, tvarované. Od lokte se mírně rozšiřují a končí v úzké manžetě. Zapínání je ve středu předního dílu živůtku na řadu háčků a oček, které se pravidelně střídají, jak to bývalo

¹⁸ Inv. č. H2-193260.

¹⁹ Večerní živůtek restaurovala Veronika Šulcová v roce 2017.

²⁰ Inv. č. H2-193317.

Obr. 16–17. Dívčí šaty Libuše Bráfové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193411. Foto: O. Tlapáková.

Obr. 18–19. Večerní živůtek Libuše Bráfové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193260. Foto: O. Tlapáková.

běžné. Háčky se střídaly s očky, aby se při nošení nemohly snadno rozepínat. Zapínání zakrývá aranžovaná strojová bavlněná krajka s drobnými plastickými květy. Stejná

krajka je našitá i na manžetách rukávů. Okraj límečku a manžet lemuje dekorativní proužek jemně skládané hedvábné organzy. Od pasu se živůtek rozšiřuje pro sukni s tur-

Obr. 20–21. Svatební živůtek Libuše Bráfové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193317. Foto: O. Tlapáková.

Obr. 22–23. Svatební živůtek Libuše Bráfové, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193321. Foto: O. Tlapáková.

nýrou.²¹ Na jeho zadním díle byla sukňě zřejmě značně vy-
podložena konstrukcí nebo malými polštářky. Živůtek zde
přechází do cípu s všitým olůvkem, které zajišťovalo žá-
doucí tvar.

Na rozdíl od druhého živůtku, tento nevykazuje
známky nošení. Potítka v podpaží, tj. všité vložky z pogu-
mované tkaniny, které bránily prosáknutí potu do vrchního
materiálu, jsou téměř nedotčená. Tento oděv pravděpo-

Obr. 24. Svatební fotografie Libuše Bráfové a Albína Bráfa, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-192983. Foto: OSČD.

dobně sloužil pouze pro účel svatebního obřadu a zhotovení svatební fotografie. Druhý svatební živůtek měla nositelka na sobě déle, o čemž svědčí například mírné znečištění nebo poškozené jemné lemy v podpaží.²²

Druhý živůtek je mnohem odvážnější.²³ Je rovněž vypasovaný, ramena jsou široká s malými rukávky. Dekolt je otevřený do kulatého výstřihu ozvláštěného dvěma sklady směřujícími od středu předního dílu k ramenům. Živůtek je zhotoven z výrazně lesklé atlasové tkaniny doplněné hedvábným tylem a množstvím ozdob. Délkou sahá mírně pod pás a má krátké rukávky. Dekolt i rukávky lemuje jemně skládaný tyl s úzkými saténovými stužkami, přes ně jsou našity aranžované pásy tylu a zdobené chomáčky z ži-

nylky. Na levém rameni je živůtek ozdoben mašlí ze široké saténové hedvábné stuhy. Zapínání je řešeno šněrováním hedvábnou stuhou na zadním díle skrz ručně šité dírky. K živůtku se dochoval i závoj z hedvábného tylu rovněž zdobeného žinylkovými chomáčky.

Večerní šaty Libuše Bráfové nebo Marie Červinkové

Dámské šaty jsou zhotoveny z hedvábného šanzánu, tkaniny s měňavým efektem šedo-stříbrné barvy, dosaženým jinobarevnou osnovou oproti útku.²⁴ Šaty mají hluboký výstřih a krátké rukávky. Rukávky, sukňe a její spodní okraj jsou zdobeny pravidelně skládaným kanýrem z téhož materiálu. Okraj rukávů a výstřih jsou lemovány jemným, hustě drobně skládaným kanýrkem z průsvitného hedvábí. Na přední straně šatů je náprsenka z růžové atlasové tkaniny, sahající od výstřihu až do půli lýtek a kopírující tvar ženských křivek, což zdůrazňovalo velmi štíhlou postavu nositelky.

Náprsenka je na obou stranách zdobena řadou textilních knoflíků, na levé straně jsou funkční a tvoří skryté zapínání. Kolem dekoltu a přes ramena až k zadnímu dílu se vine pruh růžové látky, lemovaný strojovou krajkou. Sukně je turnýrová, podšitá a zpevněná organtýnem, což umožňuje lépe držet tvar. Systém tkaniček našitých z rubové strany sukňe sloužil k aranžování sukňe na spodní konstrukci tak, aby byla co nejlépe dosažena žádaná dobová silueta.²⁵

Na šatech je patrné, že byly svou nositelkou oblíbeny a nošeny, svědčí o tom četné stopy po užívání, viditelné z vnitřní strany šatů i drobné skvrny na sukni. Šaty jsou určeny velmi štíhlé ženě. Obvod pasu nositelky mohl být méně než 52 cm. Švy v pase jsou mírně vytažené, což může svědčit o kolísavé váze jejich nositelky nebo o tom, že oděv nenosila pouze jedna žena, ale i některá další z rodiny. Šaty jsou z 80. let 19. století.²⁶

Vybrané šatstvo dokládá způsob oblékání i nakládání především s ženskými oděvy v české měšťanské společnosti druhé poloviny 19. století. Šaty se hojně upravovaly a přešivaly. Opotřebením a opravováním svědčí o oblíbenosti některých oděvních součástí jejich majiteli, toto pravidlo lze vztáhnout i na domácí čepici Františka L. Riegra, která byla zcela jistě velmi často užívána. Dochovaly se především šaty, které se nosily ke slavnostním příležitostem. Domácí (pracovní) oděv byl tzv. vnošen, byl užíván do jeho zničení, proto se ve většině sbírek vyskytuje zcela ojediněle. Oděvy, uložené ve sbírkách oddělení starších českých dějin Národního muzea, pocházející z daru dr. Bohuslava Riegra, také současně lidsky přibližují jejich významné majitelky a majitele.

²¹ KYBALOVÁ 2006, s. 49–57.

²² Svatební živůtek restaurovala Aneta Dušková v roce 2016. Srov. dále DUŠKOVÁ 2016.

²³ Inv. č. H2-193321.

²⁴ Inv. č. H2-193316.

²⁵ ŠULCOVÁ 2013, s. 1–6.

²⁶ Šaty restaurovala Veronika Šulcová v roce 2013.

Obr. 25–26. Večerní šaty, Praha, oddělení starších českých dějin Národního muzea, inv. č. H2-193316. Foto: O. Tlapáková.

Prameny:

DUŠKOVÁ 2016: DUŠKOVÁ, Aneta. *Restaurátorská zpráva: svatební živůtek Libuše Bráfové*. Praha 2016. Vyšší odborná škola textilních řemesel a Střední umělecká škola textilních řemesel.

ŠULCOVÁ 2013: ŠULCOVÁ, Veronika. *Restaurátorská zpráva: šaty dámské – Riegrová*. Praha: Národní muzeum, 2013.

Literatura:

KYBALOVÁ – HERBENOVÁ – LAMAROVÁ – PÁNEK 1973: KYBALOVÁ, Ludmila HERBENOVÁ,

Olga – LAMAROVÁ, Milena – PÁNEK, Karel. *Obrazová encyklopedie módy*. Praha: Artia, 1973.

KYBALOVÁ 2006: KYBALOVÁ, Ludmila. *Doba turnýry a secese*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

UCHALOVÁ 1997: UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1870–1918: od valčíku po tango*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1997.

Mgr. Dana Přenosilová
Národní muzeum, oddělení starších českých dějin
Vínohradská 52/1, 110 00 Praha 1

Z KORESPONDENCE JANA HRABĚTE HARRACHA S FRANTIŠKEM LADISLAVEM RIEGREM

Jan Luštinec (Jilemnice)

From the Correspondence between Jan, Count of Harrach, and František Ladislav Rieger

Abstract: František L. Rieger (1818–1903) was one of the leading representatives of the burgher class. He was socially engaged in many directions, but especially in politics. His counterpart, Jan Nepomuk Harrach (1828–1909), was a prominent figure of Czech aristocratic society and one of the foremost aristocrats of the monarchy. He was one of the few with strong Czech feelings. Like Rieger, also he was engaged in many areas – in economy, culture (his activities for the National Museum and the National Theatre are likewise non-negligible) and politics. In this area, he was less innovative than Rieger, but very extremely persistent. His excellent management of the extensive family property made it possible for him to become an important benefactor as well (he donated the largest sums to the large Czech minority in Vienna). The two men gradually became friends and Harrach significantly crossed the boundaries of his estate. The correspondence reflects their common interests, mutual cooperation and true friendship.

Keywords: Harrach – Rieger – friendship – correspondence – politics

Jan hrabě Harrach (1828–1909), majitel rozsáhlých statků v Krkonoších, na Hradecku, v jižních Čechách, Rakousku a Uhrách, patřil k národně neobyčejně uvědomělým šlechticům. Považoval se vždy za Čecha a české zájmy trvale hájil, byť mu to ne jednou přineslo hořkost a nepochopení. Proslul jako znamenitý hospodář, organizátor, ochránce početné české menšiny ve Vídni, mecenáš atd. Exponoval se rovněž v oblasti politické. Po celý život zůstal velkým odpůrcem bojovného nacionalismu. Poukazoval na jeho škodlivost, jež oslabuje celou monarchii a spravedlivé smíření Němců s Čechy považoval za základní předpoklad stabilizace českých zemí i celého státu.

Vynikajícím způsobem se zapsal do dějin Národního divadla a Národního muzea – zde zejména jako pečlivý kurátor Matice české a posléze jako prezident Společnosti Muzea Království českého. Tím vším se často velmi přibližoval názorům Františka Ladislava Riegra (1818–1903), oba si navíc byli věkově blízcí, a jistě především z těchto zdrojů pozvolna vyrostlo vřelé oboustranné přátelství, výrazně překračující stavovské hranice.

Všechny Harrachovy dopisy jsou psány česky. Zatím jediný doklad německé korespondence máme z raných let, z 8. března 1858. Jazyk dopisů je dobrý, místy poněkud archaický. V raných dopisech se občas objevují germanismy, zejména ve výstavbě věty. Chyb není mnoho a nezdědka jsou způsobeny chvatem. Janovo písmo je vcelku dobře čitelné, energické. Typická je skutečnost, že naprostou většinu listů Riegrovi psal Harrach vlastnoručně, zatímco řadu dopisů jiným adresátům diktoval a osobně je pouze podepisoval. Obsah dopisů bývá věcný, nechybí ani zmínky o rodině a privátních záležitostech. Vedle oslovení „slovutný pane“, „velectěný pane doktore“ atd. se postupně stále častěji připojuje i vřelé „milý příteli“. Svůj podpis hrabě Harrach zpravidla spojuje do jednoho slova „JanhrHarrach“ či „JanhraběHarrach“.

Obr. 1. W. Kretschmer, Jan N. Fr. hrabě Harrach, olej, plátno, konec 19. stol., KM Jilemnice. Foto: Karel Hník.

Obr. 2. Obálka dopisu adresovaného Riegerovi, ANM Praha, fond Fr. L. Rieger, kart. 29. Foto: Jan Luštinec.

První písemné kontakty začaly v padesátých letech 19. století a rychle narůstaly. Oba si posléze navzájem sdělovali i velmi důvěrné záležitosti. Hrabě Jan přitom občas poněkud kuriózním způsobem používal dokonce i azbuku. Nejednalo se ovšem o ruštinu (i když hrabě základy ruštiny ovládal), ale o pouhý převod českého textu. Občas se jednalo o žert, ale jindy nepochybně o jistý druh konspirace, neboť takový dopis byl pro většinu lidí nečitelný.

Hezky to dokládá dopis z roku 1876, kdy byl hrabě přes svou smířlivou povahu neobvykle nakvašen:

Zámek Hrádek 28/9 1876
 Nechanice
 Velectěný pane doktore

Dopis Vašnosti 25/9 obdržel jsem právě a nemeškám Vašnosti sdělit, že mi bohužel možná nebude se zúčastnit při poradě v Malči, jsem totiž již delší čas plicním katarem stížen a nesmím se namáhat, nesmím mnoho mluvit a se varovati všelijakého vzduchu chladnějšího. Nezbyvá nic jiného, abych co možná se zotavil, nežli přebývat nějaký čas v jižních kraji-

Obr. 3. Erb hrabat Harrachů z jilemnického zámku, polychromovaná dřevorezba, 19. stol. Zajímavé jsou lipové ratolesti, jimiž hrabě Jan zdůraznil své češství. SZ Sychrov. Foto: Kamila Antošová.

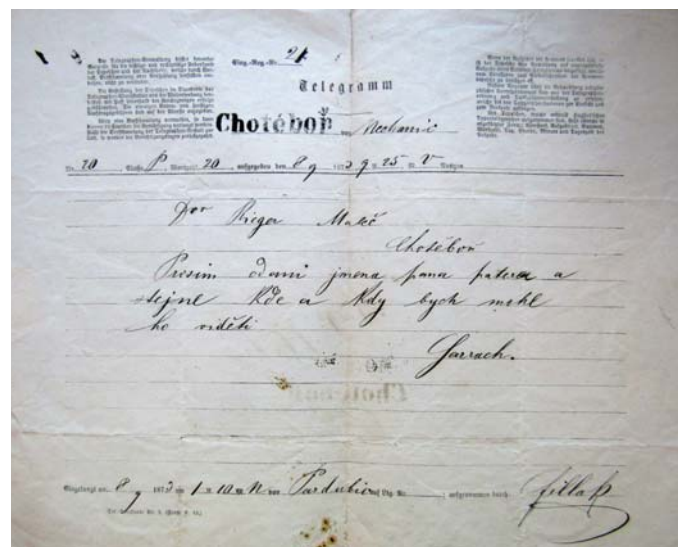
nách. Neračte tedy se mě (mnou, pozn. J. L.) počítati nyní, musím především, Bůh dejž, se uzdraviti, bych opět zase se vši silou se pustiti mohl k vykonání úlohy života svého, tj. pracovati k osvobození Slovanů. Chování se našich Turkův jest skutečně hrozné a myslím, že nejsem špatným prorokem, když Belgii co obraz naší budoucnosti postavím. Byl jsem právě před nedávnem tam a paralela Belgie s Čechy jest skutečně podivuhodná.

Pražák¹ mi také psal, doufám, že i Moravané co Slované se cítí a opustí brzo turecké otroctví!² Ačkoliv jsem byl vždy pro vyrovnání a pro akci, tak při nynějších nepřátelských poměrech živlu tureckého u nás nechci ani slyšeti. Stojíme na prahu katastrof!

Před odjezdem svým radím Vašnosti jednu věc: *рачте зустати ве споэни с выходем, ктеры эдине няс спасит муже а несполехејте никда на Францоузе.*³ Srdečným pozdravem doufám na shledanou!

Odjedu dnes do Prahy.

Vašnosti oddaný Jan Harrach.⁴

Obr. 4. Telegram Riegerovi na Malč, ANM Praha, fond Fr. L. Rieger, kart. 29. Foto: Jan Luštinec.

Dodejme, že Harrach byl dokonce označen za panslavistu, ale toto nařčení důrazně odmítal a panslavismu skutečně zůstal jako důsledný austroslavista vzdálen.

Samozřejmě, že nejdůležitější jednání probíhala ústně. Rieger pobýval často na Janových sídlech.⁵ Naopak Harrach velmi rád zajížděl do Malče, kde se cítil velmi dobře, a to tím spíše, že tam potkával velmi zajímavé osobnosti, jichž si velice vážil. Na první místo patřil František Palacký. Harrach k němu choval mimořádnou úctu a právě podle Palackého Dějin sestavil *Chronologický přehled dějin českých* (Praha, 1867). Na Malči bývala příjemná atmosféra, ale Palacký vynikal až pedantickou přesností a jakékoli odchylky od zaběhnutého pořádku nesnášel ani u svých šlechtických přátel. Půvabnou vzpomínku z Malče nám zachoval prof. JUDr. Jan Krčmář (1877–1950): „*Jitra v Malči jsem trávil ve společnosti administrátora malečského panství Sauera, tehdy již sedmdesátníka, ale zdravého, čilého a znamenitého pamětníka minulých dob. Sloužil rodině Riegrových již od roku 1873, kdy do Malče přišel jako mladý praktikant. Ježto jsem byl zvyklý časně vstávat, což o zámeckém pánu nikterak neplatilo, snídal jsem s panem administrátorem a ten mi při té snídani vypravoval o F. Palackém, dr. Fr. L. Riegrovi a jeho synu Bohuši Riegrovi. O Palackém vypravoval, jak byl přesný, pořádkumilovný a přísný, takže slovo despotický není asi upřílišněné. Jedna z těch vzpomínek stojí snad za zmínku. Palacký hleděl přísně na to, aby se o půl jedné obědvalo. Všichni účastníci museli být v jídelně shromážděni, Palacký přesně v půl jedné uhodil do dveří a vstoupil. Zle by bylo bývalo, kdyby se některý z účastníků oběda opozdil. Ale to se prý nikdy nestalo. A tu prý jednou, již v posledních letech života Palackého, dlel v Malči návštěvou Jan hrabě Harrach. Všichni již byli shromážděni v jídelně, raději o pár minut dříve, jen Harrach nikde. Když se hodinová ručička povážlivě blížila k půle, řekl dr. Rieger zeti či snad ještě ženichu své dcery Marie Václavu Červinkovi: „Václave, jdi se k němu podívat, ať není mrzutost.“ Červinka našel Harracha poloostrojeného a naříkajícího, že nemá s sebou lokaje a že se nedoveze dostrojít. V největším chvatu Červinka osvíceného hosta dostrojil a v poslední skoro vteřině ho šoupl do dveří jídelny. Jen se tam octli, zazněla známá rána na dveře a Palacký vstoupil. Mrzutost tedy nebyla.*⁶

Jan se do Malče těšil. V jednom z listů píše:

Zámek Hrádek

Nechanice

Ctěný Pane,

Těž já jsem litoval velice, že jsme se v Praze neviděli, a počtěn listem Vašnosti od 18/9 spěchám, bych Vás zpravil, že s potěšením přijímám pozvání Vaše do Malče a že tedy 24^{ho} o 12 hod. 57 v poledne přijedu do Chotěboře, kdež láskavost Vaši mi pošle příležitost do Malče,

Těším se velice jednou Vás na Vašem venkově viděti a stejně ze sejití s přáteli z Prahy a z Vídně.

Na shledanou tedy

Vašnosti

srdečně oddaný Jan hrHarrach

Harrach se přátelil s celou Riegrovou rodinou a doloženy máme jejich společné cesty na velehradskou pouť. Například roku 1886 sdíleli v kostele při bohoslužbě oratoř. Marii Červinkové-Riegrové se oslavy příliš nelíbily pro jejich formálnost a nevyhraněnost. V celkové rozmrzelosti se jí zdály i Harrachovy dcery s výjimkou nejstarší, podle jejich slov hraběti údajně nejpodobnější, namyšlené. Hrabě Jan s ní ale hovořil „velmi přívětivě“.⁷

Nechyběla ani zcela nahodilá setkání, např. 26. září 1887 píše M. Červinková otcí: „*Snad Ti také profesor Bráf⁸ sdělil, že jsme na nádraží hovořili s hrabětem Harrachem. Ptala jsem se, co říkal volbě Lažanského,⁹ a podotkla, že to jest výsledek jednání Gautschova.¹⁰ To hrabě Harrach nepopíral a dodal, že nyní poměry jsou velmi smutné, že to s námi špatně stojí (minil nahoře) a to vše že způsobil vítr od západu. Pravila jsem, že to věru nestálo za to, kvůli několika školám vyvolat takovou opozici nespokojenost v národě, leda že by nás snad schválně chtěli odpuzovat. Na to Harrach, že jednání Gautschovo (běželo o tzv. ordonance)¹¹ nebylo nahodilé, že to bylo jistě zúmyslné, a vyjádřil se asi tak, jako by nepochyboval, že to je úmyslem vlády tisknouti nás, pomalu změnit se k nám, snad i blížiti se k levici a Němcům (...).*¹²

Alois Pražák označil hraběte Harracha za „*Riegrova českého důvěrníka*“.¹³ To dokládá i řada případů, kdy Rieger v předtuše nedobrých událostí své spolupracovníky mobilizuje: „*Dnes piši Lobkowiczovi¹⁴ a Harrachovi. Ve Vídni se něco vaří. Byl bych měl chuť tam zajet se orientovat, ale bylo by to snad nápadné, nechci se vtírat, když nejsem pozván.*“¹⁵

Hrabě se podílel též na řadě společných projektů, ale své hodnoty měl pevně seřazený a podle této hierarchie vždy po-

¹ Alois Pražák (1820–1901), moravský a rakouský politik, stál v čele moravské větve Národní strany, tedy staročechů. Jeho politická kariéra vyvrcholila postem ministra v rakouské vládě.

² Myšlena patrně německá politika v monarchii. Ve sledované době se aktivizovalo turecké nebezpečí kvůli tzv. velké východní krizi, která probíhala od roku 1875 (vypuklo povstání v Bosně a Hercegovině proti tureckému útlaku a Rusko tehdy stálo po boku pravoslavných Slovanů) a vyvrcholila v rusko-turecké válce v letech 1878–1879.

³ „(...) *rače zůstatí ve spojení s východem, který jedině nás spasit může a nespolehejte nikdá na Francouze.*“

⁴ Není-li uvedeno jinak, všechny citované dopisy najdeme v Archivu Národního muzea, fond Fr. L. Rieger, kart. 29, korespondence Ha–Herz (b. Osobní).

⁵ Zejména v Hrádku u Nechanic, v Jilemnici či v pražském paláci.

⁶ ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007, s. 354–355; Krčmář harrachovské prostředí dobře znal, pobýval v Nechanicích a navštívil též zámek Hrádek.

⁷ VOJÁČEK – VELEK – KOKEŠOVÁ – POWER – SVOBODOVÁ – SWIERCZEKOVÁ – VÁCHA 2013, s. 218–219, 225.

⁸ Albin Bráf (1851–1912), právník, národohospodář, vysokoškolský pedagog. Jako politik dosáhl nejvyšší mety, když zastával místo ministra orby (zemědělství). Byl manželem Riegrový nejmladší dcery Libuše.

⁹ Leopold Prokop Lažanský z Bukové (1854–1891), český šlechtic a politik.

¹⁰ Paul Gautsch von Frankenthurm (1851–1918), rakouský politik, který zastával funkci ministerského předsedy.

¹¹ Rozhodnutí, jimiž měly být zrušeny některé méně navštěvované české školy a gymnázia ve prospěch odborných škol.

¹² HEIDLER 1926, s. 332–333.

¹³ Tamtéž, s. 70.

¹⁴ Jiří Kristián kníže Lobkowicz (1835–1908) byl blízkým příbuzným Jana hraběte Harracha.

¹⁵ Tamtéž, dopis F. L. Riegrovi M. Červinkové-Riegrové, Praha, 22. 11. 1891, s. 482.

stupoval. Když M. Červinková-Riegrová požádala Harracha o nějaký jeho krkonošský objekt pro feriální¹⁶ osady pro pražské děti s poukazem, aby se dostaly na čerstvý vzduch, odvětil, že podobnou stavbu nemá k dispozici, ale rád přispěje prostřednictvím svých dcer finančně. A v závěru dopisu podotýká:

V Praze dne 10. 7. 1883

Velectěná Paní (...)

*Mám sice chudého lidu na statcích svých dosti a věru děti tohoto lidu ku příkladu na Krakonoši, ačkoli na zdravém vzduchu, předce ještě větší nouzi trpí než děti ve městě. Povinnost má je tedy předně tam podporovati, kde hlad a bída jest větší! Proto mi nelze také na horály naše zapomenouti (...).*¹⁷

Jan hrabě Harrach se angažoval také v tiskové politice staročeské strany. V roce 1866 vrcholil boj o udržení staročeského deníku *Národ*. Trval již několik let a dostával se do stále větších svízelnů. V roce 1866 k nim přistoupila ještě válka prusko-rakouská. František Šimáček (1834–1885) jako nakladatel se snažil učinit, co bylo v jeho silách. Z dopisu vyplývá, že hrabě Jan patřil k hrstce šlechticů, kteří byli ochotni periodikum hmotně podpořit. Hrabě tak učinil značnou sumou 350 zlatých, ale také řadou organizátorských aktivit, osobních intervencí atd. *Národ* však 15. května přestal vycházet. Mladý historik Josef Kalousek tehdy označil zánik listu za národní neštěstí. Poté se ještě dlouho táhlo finanční řešení zadluženého deníku. Když hrabě následující dopis Riegrovi odeslal, netušil, že dny *Národa* jsou definitivně sečteny.¹⁸

Schloss Konarowitz (předtištěná hlavička)

den 14. května 1866

Vaše Blahorodí.

*Lituju, že nemohu tak utěšitelné zprávy Vašnosti podati, jak bych si to přál ohledně naší záležitosti s *Národem*. Hrabě Eugen Czernin¹⁹ mi psal, že se chce předplatit na 20 exemplářů, více že učiniti mu nelze. Z ostatních pánů neodpověděl žádný, což mi velmi nemilé jest znamení. Tím více mě těší, že hrabě Clam Martinic²⁰ již složil částku svou, želim, že mi v tomto okamžiku docela nemožno jest Vám něco zaslati. Můj otec se ještě nevyjádřil, ačkoliv jsem se dosti u něho přimlouval. Upřímně řečeno, jsem právě nyní v takové peněžitě tísní, kterou nepamatuju, doufám, že ráčte být přesvědčen, že kdybych mohl, bych zajisté neváhal poslati peněz.*

Pan Šimáček mi psal a já znám dobře oceniti všecky důvody od něho přednešené, ale – kde nic není, tam bohužel nelze dáti ani bráti.

Časy jsou velmi zlé pro mě a páni, kteří by mohli snad dáti – nedávají. Já jsem učinil věru dle možnosti a skoro více, nežli mě síly dovolovaly v poměru k jiným. Působení jinaké za pány ze šlechty naší není mi možné.

Prosím, vyřídíte panu Šimáčkovi, že píšu, poněvadž mě požádal, bych Vámi jemu opověděl. (...) Doufaje s Vašností se snad některou středu v Praze shledat jsem

S upřímnou úctou

Oddaný JanhrHarrach

P. S.

Vrátiv se teprv nedávno z hor nemohl jsem dříve panu Šimáčkovi psáti.

Těžiště Harrachovy korespondence s Riegrem zůstává v oblasti české politiky. Hrabě Jan se těšil ve společnosti důvěře i popularity, a tak většinu volebních soubojů s mnohdy velmi silnými kandidáty vyhrál. Pouze roku 1862 a o deset let později podlehl hrabě ve volbách do zemského sněmu konkurentům. V dalších letech se na politické scéně začínají Janovi rýsovat nové komplikace, a to zejména v podobě tábora mladočechů. Ti v lednu 1873 postavili ve volbách do říšské rady proti hraběti vlastního silného kandidáta dr. Antonína Čížka, ale hrabě volební souboj ve druhém kole vyhrál. Jan podepsal státoprávní ohrazení a mandátu se zřekl, aby dodržel pravidla stranické disciplíny, jež mu podobný postup přikazovala. (Sám Harrach se však vnitřně s pasivní rezistencí²¹ nikdy neztotožnil a považoval ji za škodlivou.) Císař mu projevil svou nemilost, a z tohoto důvodu nepotvrdil ani jeho volbu nechanickým okresním starostou. Také o čtyři roky později dokázal Harrach zvítězit v litomyšlském obvodu ve volbách do říšské rady nad oblíbeným mladočeským kandidátem Karlem Sladkovským (1823–1880). V roce 1878 porazil mladočeského kandidáta ve volbách do zemského sněmu.²²

Nizza 28/3 872(?)

večer 6 hod.

Velectěný Pane a přáteli,

Právě jsem dostal list Vašnostin a spěchám s odpovědí, aby dnes odešla.

Souhlasím tedy s návrhem důvěrníků a usnešení, že budu zase já v Jilemnicku kandidovat letos, ale jen pod tou výminkou, že to bude poslední krát. Bůh dejž, aby tato volba byla skutečně poslední pasivní a že nová za 6 let nám již do sněmu nějakého vstoupiti dovolí.

Zde je mnoho Rusův a potkal jsem již několik mně známých dám z Petrohradu, právě dnes večer jsem byl u ruské dámy a mnoho se politisirovalo po rusku, po česku a po francouzsku (...).

Váš oddaný JhrHarrach

Jan vynikal snahou o spolupráci mezi českými konzervativními stranami a velmi realistickým pohledem na politické dění. Dokladem toho je i následující dopis. Text zároveň dosvědčuje, že důležitá pro něj vždy zůstávala kvalita kandidáta.

¹⁶ Prázdninové pobyty.

¹⁷ LA PNP, fond Marie Červinková-Riegrová.

¹⁸ FABINI 2016, zejména s. 52–54.

¹⁹ Eugen, též Evžen hrabě Černín z Chudenic (1851–1925), český šlechtic a rakouský politik.

²⁰ Jindřich Jaroslav hrabě Clam-Martinič (1826–1887), český šlechtic a politik.

²¹ Neúčast českých poslanců na říšské radě, kterou vyhlásil F. L. Rieger dne 18. 3. 1863. Pasivní rezistence měla podpořit státoprávní program české politiky, usilující o federalizaci monarchie. Pasivní rezistence ale úspěch nepřinesla. Postupně byla opouštěna. Definitivně skončila až 7. 10. 1879. Se svým státoprávním ohrazením ale poslanci vystupovali při každém otevření říšské rady.

²² GEORGIEV 2011, s. 315–316.

Velectěný Pane Doktore

Mluvil jsem právě s Menčíkem,²³ on bude bez pochyby od Mladočechů kandidován, nemůže tedy být od nás navržen, za to ale je mírný a slíbil mi, že chce k tomu působiti, aby se výstřední elementy vyloučily a aby se ostatní přidali k společné straně národní, jak i já ji mám na mysli.

Dostal jsem právě zprávu z Jilemnice, že tam není staročeský kandidát jiný a že o Menčíkovi se mluví, bez pochyby i projde, když v tom směru naznačeném pak působiti bude, může to i věci naší sloužiti.

Nejsrdečnějším pozdravem
Váš upřímně oddaný
v rychlosti

Jh Harrach²⁴

V listu *Politik* zveřejnil Harrach 25. července 1897 studii „Was nun“ (Co teď?), kde opětně poukazuje na nebezpečí německé iredenty. Příčinu opět vidí v nespravedlivém přístupu k Čechům. Vídeňská politika neustále Čechy manipuluje do pozice druhořadých občanů, když v rámci Království českého není čeština uznána jako jazyk úřední, přestože Češi tu mají výraznou převahu. „Uzná-li německá strana takový požadavek za oprávněný a vyjde Čechům vstříc, lze očekávat i ústupek z druhé strany.“ Stejně špatné je i postavení ostatních Slovanů v podunajské říši. Ohlas toho nazírání najdeme například v následujících řádcích:

Zámek Jilemnice, 18. 7. 1900

Vysokoblahorodý Pane,

Jelikož mi bylo oznámeno z vícero stran, že články zde přiložené pochází od Vašnosti, zasilám je Vám co starému příteli, abyste mi co autoru těch článků úsudek svůj sdělil. Napsal jsem to co odpověď ustavičných: Was nun?

Namahavá práce na Krkonoších mě poutá zde – chci dokud mi Bůh popřeje sil dostatečných ku zvelebení našich hor přispívati zakládáním závodů průmyslových na naší Jižeře, kde [j]sme dráhu železní si postavili. Často si na otevření silnice zemské vzpomínám, kde [j]sme spolu s Auerspergem²⁵ jí prozkoumali a kde konečně nyní železnice spojuje Jilemnici s Rokitnicí.“

Velmi zajímavou kapitolu Harrachovy široké činnosti představuje jeho úsilí o pomoc Slovákům. Uherské vládě měl vždy velmi za zlé její tvrdou maďarizaci. Již v roce 1880 pobýval v Martině a získal tu četné styky i značnou popularitu. V roce 1892 zorganizoval rozsáhlou akci na podporu chudých Slováků a sám přispěl částkou 500 zlatých.

Jeho nasazení bylo nezřídka mimořádné a mohlo mu přinést (a občas i přinášelo) nepříjemnosti. Dejme ale slovo přímo hraběti:

Obr. 5. Harrachův dopis Riegrovi, ANM Praha, fond. Fr. L. Rieger, kart. 29. Foto: Jan Luštinec.

Ctěný pane doktore,
částky mezi námi sbírané pro gymnázium v Tur. Sv. Martině obnášejí nyní již větší sumu, a jelikož gymnázium takové asiatické²⁶ vlády zapovězeno jest, musíme co nejdříve hledět, aby se pomoc poskytla žákům, kteří jsou ochotni u nás studovati, a proto dovoluji si návrh podati sl. klubu českému, aby se k tomu působilo v Praze, by 30–40 žákův mohlo studovati v Přerově, kam by neměli tak daleko jako do Čech a kam by co nejdříve se odstěhovali, dle výroku jednoho z předchozích vůdců slovenského národa, s kterým jsem dnes zde u mě konferoval. Více jich nebude, an ostatní již v maďarských gymnáziích rozděleni jsou. Bylo by tedy zapotřebí²⁷ získati jistého člověka, který by v Přerově bydlel a tam těm ubožákům podpory odevzdal. Vám, pánové, bude jistě známo, komu by se takový důvěrný úkol svěřiti mohl v Přerově, musí se to totiž co možná tajně státi, poněvadž rodiče těch žáků by měli od vlády despotické a barbarické všelijaké ukrutnosti k očekávání, kdyby se dozvěděla, že synové dostávají podpory od nás!

Račte mi tedy udati jméno takového obětavého vlastence v Přerově, abych tomu panu sdělil, kam se žáci obrátiti mají, až do Přerova přibudou. Dle svého mínění by stačily úroky

²³ Ferdinand Menčík (1853–1916), český historik, archivář ve službách hraběte Harracha, s nímž byl ve velmi přátelských vztazích.

²⁴ ANM, fond F. L. Rieger.

²⁵ Pravděpodobně Adolf Daniel kníže Auersperg (1821–1885), rakouský politik, který dosáhl postu ministerského předsedy (1871–1879).

²⁶ Kruté, despotické jednání tehdejší uherské vlády ke Slovákům.

²⁷ Potřeba.

kapitálu věnovaného pro tyto studující, kapitál tam beztoho se u živn.[ostenské] banky složí proti zúrokování?

Udalost ta je pro nás veledůležitá a já se jí ujmu co mohu, poněvadž tím se stane konečně spojení literární mezi námi a Slováky, dlouho toužebně očekávané a nyní umožněné ukřutností Maďarův samých.

Račte též sdělití panu drovi Mladému (soukromě ale), že bych si velice přál, kdyby pan Pauliny Toth²⁸ dostal nějaké postavení u zdejšího jednatelstva Slavie,²⁹ an chudák života svého doma jistý již není a chce pro nějaký čas z uherské říše se sem stěhovati, pak ale ztratí příjmy své v Uhersku. Račte mi odpověď Vaši cestou p. Beneše zaslati, an věc tak choulostivá se uveřejnit nedá, což by se stalo, kdyby psaní přímo od Vás na osobu mou odesláno bylo. Radosnějšího nemám nic k sdělení, i Pycose ce unapnie xosaŭ.³⁰ Srdečným pozdravem

Váš J h Harrach

Ve Vídni 5/2 875

K nejhezčím dokladům vztahu mezi oběma osobnostmi zůstává Harrachova odpověď na Riegrovu gratulaci k udělení Řádu zlatého rouna:

V Opatiji 18/2
896

Slovutný pane doktore a příteli!

Dostal jsem blahopřání ze všech stran takové množství, že jsem se tomu věru divil, nejpřednější místo ale patří pro mě Vašemu listu – a proto nemohu jen tak krátce se poděkovati, nýbrž cítím potřebu zvláštní svou vděčnost za slova Vaše Vám vysloviti!

Není snad člověka, kterého si tolik vážím a kterého jsem si vždy co příklad vzal, jak milý náš Rieger!

Patříme již pomalu k veteránům, ale srdce naše stejně cítí, dokud Bůh nám popřeje vezdejšího života. I já pohlížím na vystanovenání mé ze stanoviska nejen osobního, ale hlavně ze stanoviska politického pro národ český důležitého – kéž by se konečně smýšlení kruhů rozhodných obrátilo – aby Slovanům bylo dáno to, co spravedlnost požaduje – v tom vidím jedinou Spásu Rakouska. I zde je potlačování Horvatů a Slovinců na denním pořádku, všude spatřujeme tu zásadu v cis i v trans – i v Dalmacii zuřila vlašská iridenta při pohřbu našeho Klaiče³¹ hanebným způsobem.

Chci k tomu pracovat, aby hlavním městem Dalmacie se stal Split a Istrič Pola.

Když by jen Bůh dal, abych se úplně uzdravil, bych opět pracovati mohl k uskutečnění ideálů našich! i bojovati mohl neohroženě proti nesprávám.

Cvičím se zde v jazyku jihoslovanském s učitelem zdejším a seznámil jsem se s poslancem Stangerem, kterého v Parenze tak hanebně vyhodili. Zastávce nemá ten lid zdejší žádného! Živel maďarský i zde se nafukuje, Poláků je několik zde.

Právě jsem dostal zprávu od tajemníka musea, že se nám nepovolila částka potřebná pro skříň sbírky paleontologické i entomologické, tak že opět 2 let bude třeba, až se uspořádají tyto sbírky!

(...)

Více než 200 telegramů mi došlo i psaní, a co mi nejvíce těšilo, jest, že slovo Konečně se skoro všude nalezlo, takže

uspokojení všeobecné v tom spatřuju. Račte přijmouti srdečný pozdrav můj, zůstávám

Vašnosti nejoddanější JhHarrach.

Korespondence Jana hraběte Harracha, rozptýlená v mnoha archívních fondech i privátních sbírkách doma i v zahraničí, dává nahlédnout nejen do Harrachových a Riegrových názorů, ale též do problémů tehdejší společnosti, jejího hodnotového systému. Osvětluje složité předivo tehdejší politiky včetně vztahů mezi Vídní a Prahou, komplikovaného soužití Čechů a Němců. Harrach jako jeden z nejvýraznějších i nejpřednějších českých aristokratů využíval své pozice a často intervenoval u císaře, ve vládě i na jiných významných místech. Listy občas dávají možnost nahlédnout také do privátního života špiček tehdejší společnosti. Pro poznání života ve druhé polovině 19. století zůstávají nedocenitelným pramenem.

Prameny:

Archiv Národního muzea, fond F. L. Rieger.
Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), fond Marie Červinková-Riegrová.

Literatura:

FABINI 2016: FABINI, Pavel (ed.). *Historik Josef Kalousek*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR v. v. i., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2016.

GEORGIEV 2011: GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a staků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

HEIDLER 1926: HEIDLER, Jan. *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra. Díl II. Z let 1872 až 1903*. Praha: Česká akademie věd, 1926.

ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2007: ČECHUROVÁ, Jana – KUKLÍK, Jan (edd.). KRČMÁŘ, Jan. *Paměti. Díl II. Skoro státníkem III*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.: Pelhřimov, 2007–2017.

MENČÍK 1898: MENČÍK, Ferdinand. *Jan hrabě Harrach. K sedmdesátým narozeninám*. Praha: Hovorka, 1898.

VOJÁČEK – VELEK – KOKEŠOVÁ – POWER – SVOBODOVÁ – SWIERCZEKOVÁ – VÁCHA 2013: VOJÁČEK, Milan – VELEK, Luboš – KOKEŠOVÁ, Helena – POWER, Martin – SVOBODOVÁ, Jana – SWIERCZEKOVÁ, Lucie – VÁCHA, Zdeněk (edd.). ČERVINKOVÁ-RIEGEROVÁ, Marie. *Zápisky II. (1885–1886)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Národní archiv, Scriptorium, 2013.

PaedDr. Jan Luštinec

Krkonošské muzeum v Jilemnici

Zámek 75, 514 01 Jilemnice

²⁸ Viliam Pauliny Toth (1826–1877), slovenský politiky, spisovatel, publicista a překladatel, významný kulturní činitel z generace štúrovců. S hrabětem Harrachem jej pojily přátelské vztahy.

²⁹ Slavia byla banka.

³⁰ Rusové se špatně chovají.

³¹ Miho, též Mihovil Klaić (1829–1896), pedagog a rakouský poslanec z Dalmácie. Zemřel 3. ledna 1896.

ZPRÁVA O ČINNOSTI MATICE ČESKÉ V ROCE 2018

Jarní přednáškový cyklus reflektoval dvousté výročí narození významného českého politika Františka Ladislava Riegra (1818–1903). První dubnová přednáška v podání Luboše Velka (*Politik a jeho život ve vídeňském parlamentu*) představila Riegra jako stěžejního rakouského politika druhé poloviny 19. století. Druhou přednášku v pořadí měl Milan Vojáček (*Na velkostatku politického vůdce národa*), v níž se zaměřil na provoz velkostatku Riegrů v Malči u Chotěboře. Poslední přednášku cyklu pronesl Jiří Štaif (*F. L. Rieger a vliv jeho rodiny v české společnosti*) a připomněl v ní zásadní vliv rodin Palackých a Riegrů v národním uvědomění české společnosti. Podzimní, listopadový přednáškový cyklus reagoval na sté výročí založení Československé republiky. Odborní pracovníci Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR zde představili korespondenci T. G. Masaryka s významnými osobnostmi veřejného života (Helena Kokešová: *TGM a J. S. Machar*, Vratislav Doubek: *TGM a ruští literáti*, Dagmar Hájková: *TGM, M. R. Štefánik a E. Beneš*).

Matice česká rovněž pokračovala v přípravách a instalacích informačních panelů v regionech České republiky, jež přibližují život a dílo významných literátů. V rámci programu 56. poděbradských dnů poezie byly dne 19. dubna odhaleny dva informační panely. První k počtě zdejšího rodáka Františka Turinského (1797–1852) v prostorách městské knihovny a druhý na památku Stanislava Kostky Neumanna (1875–1947), jenž pobýval v Poděbradech v letech 1933 až 1939, u jeho pomníku na Čábelně. Panely po obsahové stránce připravila literární historička Lenka Kusáková, která pro členy Matice české dne 16. června zorganizovala celodenní literární vycházku po Poděbradech.

Riegrovské výročí Matice česká připomněla také výrobou a osazením informačního panelu v blízkosti zámeckého areálu v Malči ve spolupráci s místním obecním úřadem a Václavem Macháčkem-Riegrem, majitelem zámku a potomkem slavného rodu. Text a obrazový doprovod na panel dodal Milan Vojáček, jeden z autorů nové stálé expozice na zámku v Malči, slavnostně otevřené dne 14. června. Do expozice, v níž jsou vzpomenuy počátky Matice české, jsme zapůjčili pečetní typář z třicátých let 19. století se znakem Matice české. Tento jedinečný předmět zakoupila Matice česká začátkem roku 2018 od soukromého sběratele. Matice česká se také rozhodla věnovat letošní *Matiční listy*, vycházející v rámci tohoto podzimního dvojčísla časopisu *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*, právě F. L. Riegrovi, který náležel mezi její podporovatele.

Dne 28. července byl v Harrachově za účasti jednatele Matice české Pavla Muchky, ředitele Krkonošského muzea v Jilemnici Jana Luštince, ředitele Krkonošského národního parku Robina Böhmsche a vedení města v čele se starostkou

Obr. 1. Projev Lenky Kusákové před panelem Františka Turinského v areálu městské knihovny v Poděbradech, který pro Matici českou připravila. Foto: Pavel Muchka.

Obr. 2. V nové stálé expozici, věnující se především F. Palackému a F. L. Riegrovi, na zámku v Malči u Chotěboře jsou rovněž připomenuty počátky Matice české. Foto: Pavel Muchka.

Obr. 3. Park Jana hraběte Harracha v Harrachově, slavnostně otevřený v červenci 2018, doplňuje panel Matice české s informacemi o Harrachovi v několika jazycích. Foto: Pavel Muchka.

Evou Zbrojovou slavnostně otevřen park Jana hraběte Harracha, jež Matice česká doplnila panelem, uveřejněným v tomto časopise v podzimním dvojčísle 3–4 ročníku 62 (2017), s informacemi o Harrachovi v několika jazycích.

V druhé polovině roku připravila Matice česká informační panel, přibližující životní osudy politika a novináře Julia Grégra (1831–1896). Panel bude následně instalován v obci Máslovice, kde ve své honosné vile nedaleko Vltavy prožil J. Grégr závěr života. Autorem textové části panelu je Jiří Pokorný, obrazové reprodukce, tak jako u většiny ostat-

ních panelů, pocházejí ze sbírek Národního muzea a Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Ve spolupráci se spolkem Společnost železniční výtopna Jaroměř vznikly tři informační panely, které se věnují Michalu Máchovi (1812–1871), jenž výrazně pečoval o kulturní odkaz svého bratra Karla Hynka. Panely po stránce textové i obrazové připravila Yveta Dörflová. Panely připravené v druhé polovině roku budou osazeny začátkem roku 2019. V prvním případě je plánováno doplnění instalace panelu Julia Grégra originální lavičkou s opěradlem ve tvaru otevřených *Národních listů*, které byly hlavním Grégrovým počinem. V druhém případě „máchovské“ panely doplní stálou expozici Železničního muzea v Jaroměři, ale také se objeví v exteriéru na zrušeném hřbitově u kostela Narození Panny Marie v Lochenicích nedaleko Hradce Králové, kde Michal Mácha našel místo posledního odpočinku.

Matice česká nezapomněla ani na dvouleté výročí existence Národního muzea, při kterém od roku 1831 působí. Projektově zajistila generální opravu hrobu autora architektonického návrhu Historické budovy Národního muzea Josefa Schulze (1840–1917) na Vyšehradském hřbitově. Finančně opravu garantoval Metrostav a novou pamětní desku na hrob uhradila soukromá dávkyně. U příležitosti výročí úmrtí tohoto předního architekta českých veřejných staveb 19. století proběhlo dne 16. července slavnostní odhalení opraveného hrobu za účasti generálního ředitele Národního muzea Michala Lukeše a člena představenstva Metrostavu Jána Dudáše a rovněž za pozornosti médií.

Obr. 4. Restaurovaný hrob architekta Josefa Schulze s novou pamětní deskou na Vyšehradském hřbitově. Foto: Pavel Muchka.

Dne 23. října se uskutečnila mimořádně zdařilá prezentace knihy Šárky Rámišové *S hrdostí nošený. Sokolský kroj, úbor a scénický kostým* v Nové budově Národního muzea, doplněná přehlídkou sokolského oblečení, ukázkou originálních sokolských sbírkových předmětů a za doprovodu sokolské hudby pouštěné z dobového gramofonu.

Členka Matice české a vědecká pracovnice Národního muzea Nina Milotová hlavním dílem připravila velmi kvalitní i graficky zdařilou putovní výstavu pod názvem *Příběh krajiny ve službách národa* s multimediálními prvky (hudební ukázky). V ní prostřednictvím bohatých sbírek Národního muzea ukazuje téma krajiny, jež nabývala ve druhé polovině 19. století funkci národního symbolu. Výstava byla zahájena v září v Lapidáriu Národního muzea a je plánováno, že se v dalších letech objeví na různých místech ČR (muzea, knihovny atd.). Jako doprovodná akce k ní byla dne 20. listopadu realizovaná stejnojmenná přednáška, na které vystoupily autorky výstavy Nina Milotová a Markéta Kabelková.

Roční matiční činnost zakončila společná akce se Společností Bedřicha Smetany konaná dne 1. prosince, která představila osudy tří literárně činných hudebnic – Klementiny Kalašové, Emy Destinnové a Charlotty G. Masarykové.

Na rok 2019 připravuje Matice česká tradiční jarní a podzimní přednáškové cykly. Plánují se instalace a slavnostní odhalení nových informačních panelů v regionech ČR. Nebudou chybět ani další literární a kulturní akce pro členy.

PhDr. Pavel Muchka, jednatel

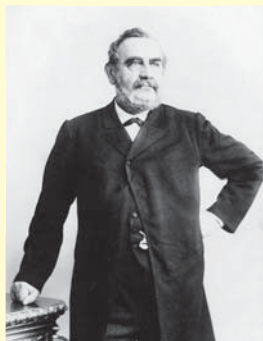

Obr. 5–6. Nová stálá expozice na zámku v Malči u Chotěboře přibližuje život a dílo F. Palackého a F. L. Riegra v kontextu české národní identifikace. Foto: Pavel Muchka.

František Ladislav Rieger

* 10. prosince 1818

† 3. března 1903

Politický vůdce národa F. L. Rieger
(Archiv Václava Macháčka-Riegro)

V práci a vědění jest naše spasení

(heslo F. L. Riegro)

Národu mému pak přeji z té duše, aby sebe sama nikdy nespouštěl v malomyslnosti ani nezpýchal v domýšlivosti.

(Závěť dr. F. L. Riegro z roku 1900)

František Ladislav Rieger se narodil 10. prosince 1818 v Semilech v mlynářské rodině. Studoval na akademickém gymnáziu v Praze (mimo jiné u Josefa Jungmanna), kde se seznámil s mladými českými vlastenci a nadchl se pro národní myšlenky. Vystudoval

práva v Praze a ve Vídni a v roce 1847 získal titul doktora práv.

V revolučních letech 1848–1849 se Rieger stal uznávaným mluvčím české politické reprezentace. Do politiky se vrátil ihned po uvolnění poměrů začátkem 60. let a setrval v ní do své smrti. Spolu s Palackým byl hlavním tvůrcem politického programu Národní strany a jejím uznávaným vůdcem. Jeho politické aktivity byly velmi rozsáhlé a rozmanité a směřovaly k upevnění pozice českého národa v habsburské monarchii. Rieger byl postupně stále více kritizován radikálnějšími mladočechy, což vyvrcholilo v roce 1890 v souvislosti s tzv. punktačními jednáními, jež měly za cíl zmírnit napětí mezi Čechy a Němci v Čechách. Ve volbách roku 1891 staročeská strana prohrála a Rieger odešel do politického ústraní. V roce 1897 byl císařem jmenován členem panské sněmovny a získal titul barona.

Významné a velmi rozsáhlé byly Riegrovy kulturní a společenské aktivity. Byl členem řady společností, spolků, redakcí či komisí. Sahrál zásadní roli při vzniku Národního divadla, působil v Národním muzeu, Svatoboru, v redakci Naučného slovníku apod. Rieger věnoval svou pozornost také otázkám ekonomickým. Teoreticky se zabýval politikou ekonomik, byl aktivním členem Průmyslové jednoty, zasedal ve správních radách finančních ústavů (Živnostenská banka, Hypoteční banka) a stál u vzniku České pojišťovny.

V roce 1853 se Rieger oženil s dcerou Františka Palackého Marií. Z tohoto šťastného manželství se Riegrovi narodily tři děti – Marie (*1854), Bohuš (*1857) a Libuše (*1860). Nejstarší Marie, která se vdala za správce Riegrova statku na Malči Václava Červinku, byla tatínkovou asistentkou a po matce převzala charitativní aktivity. Bohuš se věno-

val univerzitní dráze v oboru právní historie. Politickým následníkem F. L. Riegro se stal jeho zeť Albin Bráf, který se oženil s Libuší. Rieger se dočkal čtyř vnuků: Ladislava, Václava, Bohuše Riegrových a Václava Bráfa. Bohuš byl prvorepublikovým diplomatem, Ladislav se věnoval filosofii a jeho syn Ladislav Svante byl významným československým matematikem a dcera Věra Macháčková-Riegrová († 2017) uznávanou germanistkou a překladatelkou.

Manželé Riegrovi si v roce 1862 koupili velkostatek Maleč od F. X. Auersperga s tím, že si zajistí stabilní zázemí. Velkostatek o rozloze 1178 ha jim přinesl řadu starostí, ale svůj ekonomický účel splnil. Když Rieger získal v roce 1872 spolehlivého správce velkostatku Václava Červinku, mohl se již nerušeně soustředit na politickou činnost. Zámek Maleč byl nejen pohodlnou letní rezidencí, ale představoval i důstojné místo pro Riegrovo kulturní a politickou reprezentaci. Za Riegrovými a za Františkem Palackým jezdila na Maleč řada významných osobností jak z Čech a Moravy, tak také z Evropy i zámoří.

F. L. Rieger zemřel 3. března 1903 a jeho pohřeb byl velkolepou národní manifestací. Riegrovo tělo bylo vystaveno v Panteonu Národního muzea a následně slavnostně pohřbeno do rodinné hrobky na Vyšehradě.

Rieger si svou mnohaletou práci pro český národ po právu vydobyl postavením politického vůdce národa. Svoji angažovaností zásadně přispěl k vytvoření sebevědomé české občanské společnosti.

PhDr. Ing. Milan Vojáček, Ph.D.

Riegrova lokomobila, jedna z podstatných inovací na velkostatku Maleč
(Archiv Václava Macháčka-Riegro)

Rieger v zámeckém parku kolem roku 1900
(Archiv Václava Macháčka-Riegro)

František Palacký a F. L. Rieger,
tvůrci české moderní politiky
(LA PNP)

F. L. Rieger v kruhu své rodiny v roce 1880. Zleva: Václav Červinka, Marie Riegrová roz. Palacká, Bohuš Rieger, Marie Červinková-Riegrová, František Ladislav Rieger, Libuše Riegrová
(Archiv Václava Macháčka-Riegro)

Slavnostní pohřební průvod z Panteonu Národního muzea na Vyšehrad
(LA PNP)

Žřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s obcí Maleč – duben 2018.
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

František Turinský
(LA PNP)

František Turinský

* 26. 1. 1797, Poděbrady

† 4. 9. 1852, Praha

**Na labském mne břehu matka vychovala,
a tam nejradš duch můj prodlívá...** (1824)

**Turinský je geniální lyrik, prozrazuje to nejen jeho Angelina,
ale také drobnější básně, které vycházejí roztroušeně tu a tam...**

(Karel Sabina, Ost und West, 1840)

František Turinský, český vlastenec, básník a významný dramatik národního obrození, se narodil roku 1797 v Poděbradech, v budově dnešní městské knihovny, dříve městského úřadu. Tady žila rodina jeho otce, radního protokolisty Františka Dominika Turinského.

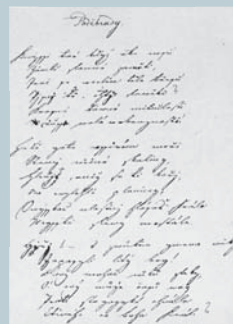
V rodném městě vychodil obecnou školu a na další studia odešel do Prahy, kde vystudoval gymnázium a na univerzitě práva (mezi učitele, kteří ovlivnili jeho budoucí vlastenecké a osvícenské postoje, patřil filozof a matematik Bernard Bolzano). V letech 1823–1848 Turinský působil jako úředník, později vrchní správce dietrichsteinského panství (Libochovice, Vlachovo Březí, Mikulov, Ždár nad Sázavou a Budyně nad Ohří). Byl dvakrát ženat, z druhého manželství se narodilo sedm dětí (nejstarší syn Moric zdědil otcův básnický talent). Po revoluci 1848 přešel do státní služby jako okresní soudce v Křivoklátě. Na začátku roku 1852 zakoupil hospodářství v Dolním Přímu u Hradce Králové a hodlal se osamostatnit, ale na podzim téhož roku podlehl v pražské Všeobecné nemocnici dlouhodobé srdeční nemoci. Pohřben byl v Pouchově u Hradce Králové.

Během pražských studií Turinský navázal známost s českými vlastenci a začal psát a časopisecky uveřejňovat básně v duchu Jungmannova preromantického estetického programu, ovlivněné ohlasovou poezií a právě objevenými *Rukopisy králové-dvorským a zelenohorským*. Dobová kritika ocenila náročný styl Turinského básní (klasické formy, poetizující jazyk, časomíra) a dvě z nich zařadil J. Jungmann do své *Slovesnosti* (1820) jako vzor soudobého českého básnictví. K Turinského rodišti se váže báseň *Poděbrady* nebo cyklus *Elegie polabské*, inspirovaný předčasnou smrtí básnickovy milenkyně Karolínky; podle vzpomínek současníků Turinský přednášel tyto básně za doprovodu kytary na jejím hrobě v Poděbradech (dnes park u Jiráskovy ulice). Turinského nejvlastnější uměleckou doménu však bylo divadlo. Již jako student organizoval venkovská ochotnická představení (mimo jiné s dramatikem Václavem Klimentem Klicperou v Poděbradech) a snil o velkém českém národně reprezentativním dramatu, jakým disponovala německá divadelní scéna (Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Schiller a další). Roku 1821 vydal svou dramatickou prvotinu, psychologickou tragédii *Angelina*, která byla přes své nedostatky – dějovou staticitost a stylizovaný, neživotný jazyk – velmi příznivě přijata soudobou vlasteneckou elitou a oceněna jako úspěšný pokus o původní české drama vysokého stylu (roku 1828 byla přeložena do němčiny). Také další Turinského divadelní hry, *Pražané v roku 1648* (1824, cenzurou povoleno k tisku až 1848), *Virginie* (1841) a dramatické zlomky (*Přemysl Otokar*, *Záviš Vítkovec z Růží*, *Alžběta Přemyslidka* a další) charakterizuje formální exkluzivita, ale i malé pochopení pro praktické potřeby divadla. Jen výjimečně se proto dočkaly jevištní realizace a byly přijímány především ve své knižní podobě. Na sklonku života Turinský napsal několik satirických veseloher ze současnosti českého venkova (*Pivovár ve Svojkově*, *Zůstane při starém*, *Hrad a barák*).

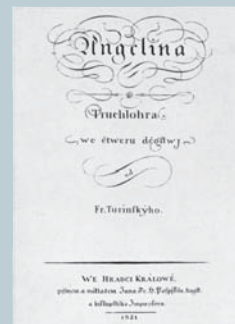
František Turinský byl připomínán a oslavován ještě dlouho po své smrti. Roku 1880 vyšly v Praze u nakladatele Ignáce Leopolda Kobera jeho sebrané *Básnické spisy*. Poděbrady si svého rodáka připomínaly v jubilejních letech jeho úmrtí. Roku 1862 byla uspořádána slavnostní beseda, jejíž výnos měl sloužit k pořízení pamětní desky na básníkův rodný dům. Slavnost byla ale úřady vyhodnocena jako národní manifestace a rozehnána velitelem místních dragounů. Myšlenka pamětní desky byla obnovena až v roce 30. výročí básníkovy úmrtí, a to iniciativou poděbradských studentů, v čele s poděbradským rodákem, budoucím umělcem a národopiscem Ludvíkem Kubou. Deska byla vytvořena sochařem Bohuslavem Schnirchem, autorem jezdecké sochy krále Jiřího na hlavním náměstí, a na podzim roku 1882 slavnostně zasazena na průčelí Turinského rodného domu.

V současné době čtenáři Turinského díla pro jeho obsah i odtažitý jazyk již nevyhledávají, zůstává ale trvalou součástí české a poděbradské literární a kulturní paměti.

PhDr. Lenka Kusáková

Rukopis básně Poděbrady
(LA PNP)

Titulní list vydání dramatu *Angelina*
z roku 1821 (LA PNP)

Program slavnosti v Poděbradech
roku 1862
(LA PNP)

Oslavy v Poděbradech roku 1882 u příležitosti odhalení pamětní desky
F. Turinského od Bohuslava Schnircha na jeho rodném domě
(LA PNP)

Stanislav Kostka NEUMANN

* 5. června 1875, Praha

† 28. června 1947, Praha

Neumannovo básnické úsilí nezastavuje se u forem jednou uskutečněných; má něco v sobě, co je pohání a nabádá dál, a to je právě jádro a pravý motiv této poezie...

(Karel Čapek v předmluvě ke Knize lesů vod a strání, 1914)

S. K. Neumann
ve 30. letech 20. století
(LA PNP)

S. K. Neumann, básník, překladatel, publicista a výrazná osobnost českého uměleckého a kulturněpolitického života, pobýval v Poděbradech na sklonku svého života, v letech 1933–1939. Nejprve jako pacient zdejších lázní, pak trvale v nedaleké vilce Na Skupici č. 17, kde měl se svou tehdejší družkou Lídou Špačkovou pronajaty dva příjemní pokoje s kuchyní. Neumann, který celý život miloval a vyhledával přírodu, zamiloval si také tu zdejší, polabskou. Rád se procházel lužními lesy kolem Labe a Čábelny, hodně a vášnivě rybařil. Poděbradský pobyt byl pro něho inspirativní a plodný i z hlediska jeho básnické tvorby. Vznikly zde tři sbírky – *Srdce a mračna* (1935), *Sonáta horizontálního života* (1937) a *Bezdný rok* (1939). V Poděbradech se také zapojil do veřejného života. Pracoval v obecním zastupitelstvu a byl členem místního filatelického spolku. 15. března 1939, po zprávě o německé okupaci, narychlo Poděbrady opustil a až do konce války se skrýval (Praha, Vyžlovka u Jevan, Heřmanův Městec, Vápenný Podol v Železných horách). Naposledy navštívil Poděbrady krátce před smrtí, na podzim roku 1946, kdy si tu opět léčil nemocné srdce.

Lída Špačková a S. K. Neumann
před vodárenskou věží na Skupici v Poděbradech v roce 1937
(LA PNP)

Neumannovy pestré a neklidné životní osudy a rozsáhlé, neustále hledající básnické dílo zrcadlí vývoj české společnosti a její literatury téměř šedesátí let. Narodil se roku 1875 v Praze v rodině právníka s aristokratickými kořeny a dcery ševce. Po otcově brzké smrti zakusil život v chudobě. To probudilo jeho vnímání sociálních problémů a pravděpodobně předurčilo i Neumannův celoživotní levicový politický postoj. Nebylo mu ani dvacet let, když se zapojil do studentského a dělnického hnutí Omladina, bojujícího za národní a sociální reformy v rakouské monarchii. Roku 1894 byl v procesu s Omladinou odsouzen ke 14 měsícům vězení. Po návratu se rozhodl pro kariéru nezávislého umělce a připojil se k okruhu básníků a kritiků kolem dekadentně symbolistické *Moderní revue* (*Jsem apoštol nového žití*, 1896; *Apostrofy hrdé a vášnivě*, 1896; *Satanova sláva mezi námi*, 1897). Záhy se ale distancoval od artistnosti tohoto směru a stal se vyznavačem anarchismu. V časopise *Nový kult*, který roku 1897 založil, prosazoval sociální funkci umění a zřetel k reálnému životu (*Sen o zástupu zoufalých*, 1903). Další zlom přinesl rok 1904, kdy odešel z Prahy na Moravu (Řečkovice u Brna, Bílovice nad Svitavou), žil obklopen přírodou, pracoval jako novinář a redaktor a psal básně v duchu dobového vitalismu a sensualismu, do nichž vložil svůj ideál přirozeného, pozemského a svobodného života (*Knihy lesů, vod a strání*, 1914). Další inspiraci nalezl v civilismu, poetizujícím svět moderní doby, velkoměsta a techniky, a v zahraničních vzorech modernistické poezie, zejména Walta Whitmana (*Nové zpěvy*, 1918). První světovou válku Neumann prožil jako voják na bojištích, především v Albánii (*Bragožda a jiné válečné vzpomínky*, 1928). V poválečných letech se výrazně politicky angažoval. Po krátké epizodě členství v České straně socialistické, za níž byl zvolen poslancem nového československého parlamentu, spoluzakládal Komunistickou stranu Československa (1929 byl ze strany vyloučen za účast na takzvaném manifestu sedmi spisovatelů, kteří protestovali proti novému gottwaldovskému vedení). Založil a vedl řadu kulturně politických časopisů (*Červen*, *Kmen* a další), v nichž propagoval nový typ politicky a sociálně angažované literatury (*Rudé zpěvy*, 1923). Neumannovy poslední básnické sbírky, napsané ve 30. a 40. letech, apelují na mravní zodpovědnost jedinců i národa tváří v tvář fašistické hrozbě a zároveň přinášejí individuální prožitek zralého člověka, vědomého si blízkosti se smrtí a oceňujícího základní hodnoty života.

*Mám sladkou jeseň před okny
a hořký podzim v nitru.
A přec i půlnočními dny
jde lidská cesta k jitra.
(Srdce a mračna, 1935)*

Po válce žil v Praze, dokončil poslední sbírku básní (*Zamořená léta*, 1946) a redigoval časopis *Tvorba*. Zemřel na jaře roku 1947 ve věku 72 let. Stačil ještě převzít vysoké ocenění za své celoživotní literární dílo, titul národního umělce.

PhDr. Lenka Kusáková

S. K. Neumann v Poděbradech
na Čábelně v roce 1935
(LA PNP)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s městem Poděbrady – únor 2018.

Typografie, tisk: FAST digital print studio studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

JULIUS GRÉGR

* 19. prosince 1831 v Březhradu u Hradce Králové
† 4. října 1896 v Máslovicích v Dole

Český politik a žurnalista Julius Grégr se proslavil jako zakladatel a majitel nejvýznamnějších českých novin 19. století – Národních listů. Měl několik sourozenců, z nichž mu byl nejbližší o něco starší bratr Eduard (1827–1907), původně lékař, ale především politik, publicista a skvělý řečník.

NÁRODNÍ LISTY

Po vydání říjnového diplomu v roce 1860 se v rakouské monarchii obnovil konstituční, parlamentní režim. Jeho podoba závisela hodně na občanské statečnosti a síle veřejného mínění, na jehož vytváření měl rozhodující vliv tisk – „sedmá velmoc“.

Julius Grégr vystudoval práva a dosáhl titulu doktora práv. Z dráhy advokáta ho však odvedla výzva Františka Ladislava Riegra a dalších významných českých politiků, aby zažádal o koncesi na vydávání politického deníku, který měl vyjadřovat názory a požadavky české národní společnosti.

Koncesi získal a nový deník poprvé vyšel pod názvem Národní listy 1. ledna 1861. Program novin, formulovaný Riegrem, představoval zároveň program národní. K velkému počátečnímu úspěchu listu přispěla autorita národních předáků, kteří ho zaštili, i neohroženost Julia Grégra, který hned v prvním čísle zaútočil na školního radu Johanna Maresche, považovaného za největšího germanizátora českého školství.

Národní listy se pak vypracovaly na neúspěšnější český deník 19. století. Ovlivňovaly názory české společnosti v kulturních či hospodářských otázkách a zejména se podstatnou měrou podílely na formování české měšťanské politiky. Jako mluvčí národa často kritizovaly vídeňskou vládu, za což byly postihovány pokutami a cenzurními zásahy. Pro tiskové deliktly se ve vězení ocitl opakovaně i Julius Grégr. To ovšem jen zvyšovalo jeho popularitu a autoritu Národních listů ve veřejnosti.

O vysokou úroveň Národních listů se zasloužili významní žurnalisté a spisovatelé, kteří s nimi spolupracovali – mezi nimi např. Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Barák, Gustav Eim, později Karel Čapek či Viktor Dyk. Nezpochybnitelný podíl na jejich úspěchu mělo i uvážlivé, ale zároveň energické vedení listu Juliem Grégrem.

Julius Grégr na litografii Josefa Farského. Po odsouzení J. Grégra v roce 1862 za pobuřování a zločin rušení veřejného pokoje byla po celých Čechách vyvěšována tato litografie s heslem odsouzeného: Raději žít v okny než vlnost otroka! Literární archiv PNP

Realizovaný návrh náhrobu Julia Grégra na Olšanských hřbitvech v Praze z 7. února 1898 od architekta Rudolfa Kříženeckého. Náhrobek sochařsky doplnil Bohuslav Schmincl. Archiv Správy pražských hřbitvů

MLADOČECH

Původní dobrý vztah Národních listů k Palackému, Riegrovi a dalším vedoucím českým politikům se poměrně brzo zkalil. Redakce Národních listů se odkláněla od oficiální české politiky zpochybnováním účelnosti jejího spolenectví se šlechtou či katolickou církví a odmítala příliš autoritativní postoje jejich představitelů. Stoupenci této kritické liberálnější linie se začali nazývat mladočeši.

Hlavní rozdíl v praktické politické činnosti se postupně vytvořil ve vztahu k českému zemskému sněmu a vídeňskému parlamentu (říšské radě). Zatímco Palacký, Rieger a další „staročeši“ doufali, že bojkotem těchto institucí donutí Vídeň splnit české národní požadavky, byli mladočeši přesvědčeni, že je mohou prosadit jen energickou parlamentní prací. K definitivnímu rozchodu obou politických směrů došlo až v roce 1874, kdy se od Národní strany odělila nová česká strana pod oficiálním názvem Národní strana svobodomyšlná, běžně nazývaná stranou mladočeskou. Obě politické strany se pak občas i zuřivě potíraly, dokázaly však i konstruktivně spolupracovat. Na přelomu 80. a 90. let definitivně zvítězili mladočeši a převzali odpovědnost za českou národní politiku jako politická strana, reprezentující hospodářsky sílící české měšťanstvo.

Julius Grégr patřil společně se svým bratrem Eduardem k hlavním představitelům a ideologům mladočechů. Oba zasedali jako poslanci na českém zemském sněmu i ve vídeňském parlamentu.

MÁSLOVICE

Julius Grégr koupil roku 1893 v Máslovicích mlýn, nazývaný Na Dole, a vedle něj si postavil své letní sídlo. V něm také 4. října 1896 zemřel. Ačkoli do Máslovic přišel až na samém sklonku svého života, o obec se výrazně zasloužil. Založil místní veřejnou knihovnu a přispěl k postavení školy v nedalekých Vodochodech. Na stránkách nad mlýnem vysadil vinici a nad vilou smíšený les.

Prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Julius Grégr na portrétu od Julia Maria Sobotky (olej na plátně), 1897. Přelohou k obrazu byla fotografická podoba asi z roku 1891. Národní muzeum

První číslo Národních listů z 1. ledna 1861 vyšlo v nákladu 7000 výtisků. Národní muzeum

Oznámení o dočasném zastavení Národních listů z cenzurních důvodů z roku 1865. Literární archiv PNP

Návrh vily Julia Grégra v Máslovicích. Povolení ke stavbě vily bylo vydáno 18. března 1895 a dostavěna byla 30. prosince 1895. Zde nemocný J. Grégr dožil v péči své druhé manželky Růženy. Vítu v roce 1923 od dědiců Grégrových zakoupil stát, ta se následně stala sídlem Výzkumného ústavu včelařského. Archiv Národního muzea

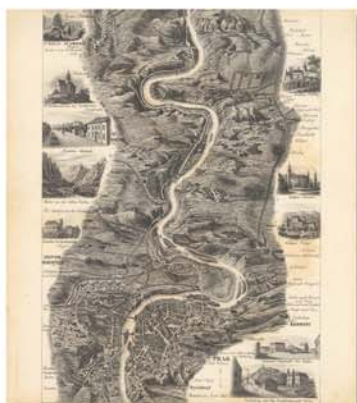
Michal Máchy ve stejnokroji officiere rakouské železnice. Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Michal Ignác MÁCHA

* 29. září 1812 v Praze
† 1. září 1871 v Předměřicích nad Labem

Vyjížděl jsem tedy z hradeckého nádraží. Jednou však až z předměřické stanice, kam jsem doběhl z Hradce pěšky, a to kvůli Máchovi, abych viděl jeho bratra. [...] A tak jsem uviděl Máchova bratra v tmavomodré železniční uniformě, muže slušně vysokého, přisedlé, ne plně tváře, tmavé a již prokvetlé, plné, husté brady. Zdál se mi zachmuřelý a málomluvný. A tak jsem se neodvážil, tenkrát kvintán tuším, na něj promluvit, zeptat se na slavného bratra jeho; jen jsem mu o lístek řekl.

Alois Jirásek: Paměti

Část panoramatu Severní státní dráhy z Prahy do Drážďan, které pro turistu v roce 1858 zpracoval Josef Rybicka podle Karla Brautla. Na této fotografii zachoval Michal Máchy svou železniční kariéru. Literární archiv PNP, fond Božena Němcová

Stavba železnice pod vedením Josefa Emanuela Schnircha ve slovinské Sežani, na které se podílel Michal Máchy. Archiv Jiřího Pajnoho

Dvoulist z vandrování knížky Michala Máchy vydané 4. června 1835. Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

O dva roky mladší bratr Karla Hynka Máchy Michael Ignác (Hynek) se stejně jako otec vyučil mlynářskému řemeslu a několik let vandroval. Nevíme, kdy a proč opustil mlynářské řemeslo. Jedním z důvodů mohly být dluhy, které vznikly v roce 1845 při jeho pokusu vydávat bratrovo dílo. Karel Sabina v úvodu k tomuto prvnímu nezdařenému pokusu o Máchovy spisy poznamenal: *První snažení bratra Máchova bylo sebrati vše, cokoliv započato aneb již ukončeno v rukopisech Hynkových se našlo, i poštětilo se mu sebrati tolik, že tuto sbírku uspořádati mohl.* Zdá se pravděpodobné, že to byl čtyřiařicetiletý Michal, kdo Máchovy rukopisy shromáždil pro opisování, sháněl peníze na opisovače a později na tiskárnu, a také po ztroskotání vydávání Spisů ručil za finanční ztrátu. Zásluha mlynářského tovaryše Michala o uchování díla Karla Hynka Máchy je těžko docenitelná.

O své dosavadní životní dráze psal Michal nastávajícímu tchánovi v září 1851: *Já jsem v Praze zrozen, můj otec byl tamtéž měšťan a vedl krupařský obchod. Byli jsme sami dva syni; bratr vyštudovav práva, šel na venek do praxe za amanuensistu, kdež se na rigorosum připravoval a za rok doktorát odbyť mínil, kde jej ale smrt po šestinedělním pobytí uchvátla. [...] Já mladší syn jsem si oblíbil po otci řemeslo mlynářské; podle něhož jsem některé kraje v zemích rakouských procestoval, pak co do oboru jeho sahajících v výrobkách obchod vedl, a jak se někdy stává, že je člověk sem tam osudem zmítán, ocitl jsem se k železnici a nyní již půl páta roku u těch samých pánů, co Vaše milá panna dcera v službě stojím a písařskou službu zastávám.*

Po roce 1846 Michal už pracoval jako figurant na stavbě pražsko-kralupského úseku Severní státní dráhy, jejímž vedením byl pověřen stavitel železnic Josef Emanuel Schnirch, otec tvůrce bronzových trig na budově Národního divadla – sochaře Bohuslava Schnircha. Ještě než byla trať z Prahy do Drážďan v roce 1851 dokončena, byl Schnirch v roce 1849 jmenován vrchním inženýrem a odeslán na jih, aby spolupracoval na projektu i na stavbě železnice Lublaň – Terst, na stavebním úseku trati mezi St. Petrem a Terstem. Hlavní stavební kancelář byla zřízena v Sežaně (Sežana – Slovinsko), kam si inženýr Schnirch vzal Michala Máchu za písaře. Jestlipak si Michal vzpomněl, že v Sežaně, kde právě pracoval, se zastavil před patnácti lety (1834) na nocleh jeho bratr Karel Hynek Mácha s přítelem Antonínem Strobachem, když se tudy vraceli ze své italské cesty? Michal Máchy odešel ze Sežany v srpnu 1852 ještě před dokončením stavby a jeho další osudy patří již do historie železnice severovýchodních Čech a bývalé staničky Předměřice na trati Hradec Králové – Jaroměř.

U Schnirchů v Poděbradech se Michal seznámil se svou budoucí, o dvacet let mladší ženou Annou Marií Kneblouou (7. 2. 1832–25. 11. 1918), která byla v rodině zaměstnána jako kuchařka. Po několikaleté známosti se vzali dne 6. února 1853 v Českém Brodě.

Pravěpodobně seznam odběratelů prvního vydání Spisů K. H. Máchy v roce 1845. Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Odkáči list Michala Máchy a Army Kneblové z roku 1853. Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Cestovní pas Michala Máchy platný pro země rakouské monarchie vydaný 13. listopadu 1849. Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

←←←
Václav Mácha s rodinou u sochy K. H. Mácha na pražském Petříně v roce 1936.

Zleva:
Eliška Štefanová,
rozená Máchová (dcera),
Anna Máchová,
rozená Bošková (manželka),
Alžběta Vočková,
rozená Máchová (sestra),
Václav Mácha.
Literární archiv PNP,
fond Karel Hynek Mácha

Václav Mácha, syn Michala Mácha.
Fotografie z ateliéru J. Kaldé na Žižkově.

Když v roce 1924 ilustroval Jan Zrzavý Mlá, vytvořil básnickou podobiznu uhléna. V roce 1936 se k Zrzavému dostala fotografie Mácha synovce Václava, kterému mluví v dopise napul: Mácha jsem těbý na-kreslil, aniž bych znal kterýkoli domový portrét jeho a popsy jeho tváře, a teď, když je znám, přikvapuje mně v mnohém správnost mé představy.
Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Post Charte vom Königreiche Böhmen verlegt im Jahr 1802. Fragment poštovní mapy z pozůstalosti Michala Mácha. Literární archiv PNP, fond Leštrudum

Bidschover und Königingrater Kreis samt der Grafschaft Glatz. Mapa z pozůstalosti Michala Mácha. Obě mapy získal s mýchovskou pozůstalostí Emanuel Leštrud. Literární archiv PNP, fond Leštrudum

Dcera Michala Mácha.
Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Domovský list Anny Máchové.
Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Dcera Michala Mácha.
Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

V roce 1856 byla vydána koncese pro podnikatele Johanna Liebiga, Vojtěcha Lannu a bratry Kleinovy na výstavbu a provoz železnice z Pardubic do Liberce. Trať se stavěla a zprovožňovala po etapách. Michal Mácha byl zaměstnán na různých úsecích budované trati jako „dohlížitel na c. k. železně dráze“. Po krátkém působení v Českém Brodě byl zaměstnán čtyři roky v Borovnici na stavbě železničního úseku mezi Jaroměří a Horkou u Staré Paky, dokončeném v roce 1858. Železniční zaměstnanci byli vybíráni v této době často ze stavitelů trati nebo dohlížitelů a po dokončení stavby a před zahájením provozu byl přibližně týden vyhrazen jejich výcviku. Tak se pravděpodobně Michal Mácha, po krátké epizodě v Železném Brodě, stal po zprovoznění josefovské trati prodejcem jízdenek a výpravčím vlaku v Předměřicích nad Labem. Původní budova nádraží (dříve „dražiště“, „dražen“ či „dražín“) označeného číslem 29, kde Máchovi žili a pracovali, podlehl v roce 2015 demolicí.

Protože Michalův plat nestačil a děti se rodily jedno po druhém, provozovala Anna na stanici traktérství (lidovou kuchyni). Z manželství Máchových se narodilo více než osm dětí, jen pět z nich se dožilo dospělého věku: Eduard (zámečnick, 1853–1875); Alžběta, provdaná Vočková (1856–1947); Ivan (truhlář, 1859–1910); Ludmila (švadlena, 1864–1916); Václav (nadstrážník, 1868– po roce 1953). Michala Mácha dne 1. září 1871 při službě na nádraží ranila mrtvice. Pohřben byl na hřbitově v Lochenicích, jeho zaniklý hrob připomíná pamětní deska na zdejším kostele Narození Panny Marie. Pozůstalá rodina se přestěhovala nejprve do Hradce Králové, kde se vdova živila jako pradelna, později do Prahy. Podle dobových vzpomínek se s rodinou „stěhovala“ v prádelním koši i pozůstalost Karla Hynka Mácha.

Společnou láskou obou bratrů byly toučky českou přírodou, související se zájmem o národní minulost. Neobyčejně rádi cestovali, ať už to byly pěší cesty Karla Hynka za poznáním české historie nebo vandrování mlynářského tovaryše Michala. Dlouhé, i několikadenní výlety se v průběhu třicátých a čtyřicátých let 19. století staly v kruhu vlastenecky smýšlející inteligence módou a těšily se oblibě zejména mezi studenty. Byl to jeden ze způsobů vyjádření vztahu k vlasti. V pozůstalosti po obou bratrech se dochoval soubor čtyř map s tužkou a barvou označenými místy a trasami cest. Dnes těžko rozhodneme, kdo z bratrů podle těchto map putoval.

Mgr. Yvetta Dörflová

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci se spolkem Společnost železniční výtopna Jaroměř – listopad 2018.

Typografie, tisk: FAST digital print studio s. r. o., Praha 10.

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

Původní budova nádraží v Předměřicích nad Labem, kde působil Michal Mácha. Byla zhořena v roce 2015. Foto: Bohuslav Škoda

Pamětní deska na kostele Narození Panny Marie v Lochenicích, připomínající místo posledního odpočinku Michala Mácha na zdejším zrušeném hřbitově. Foto: Bohuslav Škoda

Ivan a Eduard, synové Michala Mácha.
Literární archiv PNP, fond Karel Hynek Mácha

Michal Máchy ve státní službě rakouské železnice. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Michal Ignác MÁCHA

✦ 29. září 1812 v Praze
† 1. září 1871 v Předměřicích nad Labem

Vyjížděl jsem tedy z hradeckého nádraží. Jednou však až z předměřické stanice, kam jsem doběhl z Hradce pěšky, a to kvůli Máchovi, abych viděl jeho bratra. [...] A tak jsem uviděl Máchova bratra v tmavomodré železniční uniformě, muže slušně vysokého, přisedlé, ne plné tváře, tmavé a již prokvetlé, plné, husté brady. Zdá se mi zachmuřelý a málomluvný. A tak jsem se neodvážil, tenkrát kvintán tuším, na něj promluvit, zeptat se na slavného bratra jeho; jen jsem mu o lístek řekl.

Alois Jirásek: Paměti

O dva roky mladší bratr Karla Hynka Máchy Michael Ignác (Hynek) se stejně jako otec vyučil mlynářskému řemeslu a několik let vandroval. Nevíme, kdy a proč opustil mlynářské řemeslo. Jedním z důvodů mohly být dluhy, které vznikly v roce 1845 při jeho pokusu vydávat bratrovo dílo. Zdá se pravděpodobné, že to byl čtyřladvacetiletý Michal, kdo Máchovy rukopisy shromáždil pro opisování, sháněl peníze na opisovače a později na tiskárnu, a také po ztroskotání vydávání Spisů ručil za finanční ztrátu. Zásluha mlynářského tovaryše Michala o uchování díla Karla Hynka Máchy je těžko docenitelná.

O své dosavadní životní dráze psal Michal nastávajícímu tchánovi v září 1851: *Já jsem v Praze zrozen, můj otec byl tamtéž měšťan a vedl krupašský obchod. Byli jsme sami dva syni; bratr vyštudoval práva, šel na venek do praxe za amanuensistu, kdež se na rigorosum připravoval a za rok doktorát odbyť mnil, kde jej ale smrt po šestinedělním pobytí uchvátla. [...] Já mladší syn jsem si oblíbil po otci řemeslo mlynářské; podle něhož jsem některé kraje v zemích rakouských procestoval, pak co do oboru jeho sahajících v výrobkách obchod vedl, a jak se někdy stává, že je člověk sem tam osudem zmiřán, ocitl jsem se k železnici a nyní již půl páta roku u těch samých pánů, co Vaše milá panna dcera v službě stojím a písařskou službu zastávám.*

Po roce 1846 Michal už pracoval jako figurant na stavbě pražsko-kralupského úseku Severní státní dráhy, jejímž vedením byl pověřen stavitel železnic Josef Emanuel Schnirch, otec tvůrce bronzových trig na budově Národního divadla – sochaře Bohuslava Schnircha. Ještě než byla trať z Prahy do Drážďan v roce 1851 dokončena, byl Schnirch v roce 1849 jmenován vrchním inženýrem a odeslán na jih, aby spolupracoval na projektu i na stavbě železnice Lublaň – Terst. Hlavní stavební kancelář byla zřízena v Sežaně (Šesana – Slovinsko), kam si inženýr Schnirch vzal Michala Máchu za písaře. Michal Máchy odešel ze Sežany v srpnu 1852 ještě před dokončením stavby a jeho další osudy patří již do historie železnice severovýchodních Čech a bývalé staničky Předměřice na trati Hradec Králové – Jaroměř.

U Schnirchů v Poděbradech se Michal seznámil se svou budoucí, o dvacet let mladší ženou Annou Marií Kneblou (7. 2. 1832–25. 11. 1918), která byla v rodině zaměstnána jako kuchařka. Po několikaleté známosti se vzali dne 6. února 1853 v Českém Brodě.

V roce 1856 byla vydána koncese pro podnikatele Johanna Liebiga, Vojtěcha Lannu a bratry Kleinovy na výstavbu a provoz železnice z Pardubic do Liberce. Trať se stavěla a zprovozovala po etapách. Michal Máchy byl zaměstnán na různých úsecích budované trati jako „dohlížitel na c. k. železnou dráhu“. Po krátkém působení v Českém Brodě byl zaměstnán čtyři roky v Borovnici na stavbě železničního úseku mezi Jaroměřem a Horkou u Staré Paky, dokončeném v roce 1858. Železniční zaměstnanci byli vybíráni v této době často ze stavitelů trati nebo dohlížitelů

Václav Máchy s rodinou u sochy K. H. Máchy na pražském Petříně v roce 1936. Zlevna: Eliša Stefanová, rozená Máchová (dívka), Anna Máchová, rozená Bořková (maminka), Alžběta Vočková, rozená Máchová (sestra), Václav Máchy. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

a po dokončení stavby a před zahájením provozu byl přibližně týden vyhrazen jejich výcviku. Tak se pravděpodobně Michal Máchy, po krátké epizodě v Železném Brodě, stal po zprovoznění josefovské trati prodejcem jízdenek a výpravčím vlaku v Předměřicích nad Labem. Původní budova nádraží (dříve „dražiště“, „dražev“ či „dražín“) označeného číslem 29, kde Máchovi žili a pracovali, podlehl v roce 2015 demolicí.

Protože Michalův plat nestačil a děti se rodily jedno po druhém, provozovala Anna na stanici traktérství (lídovou kuchyni). Z manželství Máchových se narodilo více než osm dětí, jen pět z nich se dožilo dospělého věku: Eduard (zámečník, 1853–1875); Alžběta, provdaná Vočková (1856–1947); Ivan (truhlář, 1859–1910); Ludmila (švadlena, 1864–1916); Václav (nadstrážník, 1868–po roce 1953). Michala Máchu dne 1. září 1871 při službě na nádraží ranila mrtvice. Pohřben byl na hřbitově v Lochenicích, jeho zaniklý hrob připomíná pamětní deska na zdejší kostele Narození Panny Marie. Pozůstalá rodina se přestěhovala nejprve do Hradce Králové, kde se vdova živila jako praelana, později do Prahy. Podle dobových vzpomínek se s rodinou „stěhovala“ v pradelním koši i pozůstalost Karla Hynka Máchy.

Mgr. Yvetta Dörfllová

Eduard, synové Michala Máchy. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Václav Máchy, syn Michala Máchy. Fotografie z ateliéru J. Kohle na Žitkově.

Když v roce 1924 ilustroval Jan Zrzavý Máči, vytvořil balonkou podobnou ubílen. V roce 1936 se k Zrzavému dostala fotografie Máchova synovce Václava, kterému malil v době napsání: *Máchy jsem tehdy naberl, oněh byvať znať kterakoi domnělý portrét jeho a popisu jeho bráče, a teď, když je znám, překsupsje mne v mohlém spojitím mé představy.* Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Stavba železnice pod vedením Josefa Emanuela Schnircha ve slovně Sežaně, na které se podílel Michal Máchy. Archiv Jiřího Pajmaho

Čestný pas Michala Máchy platný pro země rakouské monarchie vystavený 13. listopadu 1849. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Dvoudílný s nardovní knížky Michala Máchy vydaný 4. června 1855. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Odběsí list Michala Máchy o Anny Kneblové z roku 1853. Literární archiv PNF; fond Karel Hynka Mácha

Původní budova nádraží v Předměřicích nad Labem, kde působil Michal Máchy. Byla zbořena v roce 2015. Foto: Bohuslav Škoda

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci se spolkem Společnost železniční výtopna Jaroměř a obcí Lochenice – listopad 2018. Typografie, tisk: FAST digital print studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.